

ПРВИ ДЕО ПОЈЕДИНАЦ И ЗАЈЕДНИЦА

Наставна целина 1

Стереотипи и предрасуде. Шта је идентитет?

Како ја доживљавам друге, како други виде мене?

Наставна целина 2

Равноправност. Да ли си ти равноправнији од мене?

Наставна целина 3

Разноликост и плурализам. Како људи могу живети заједно у миру?

Наставна целина 4

Сукоб. Шта урадити ако не мислимо исто?

НАСТАВНА ЦЕЛИНА 1: Стереотипи и предрасуде

**Шта је идентитет?
Како доживљавам друге, како други виде мене?**

- 1.1. **Како други виде једну особу.**
Особа је више од онога што неко мисли о њој
- 1.2. **Како другачије може да се опише једна особа**
Како добити бољу слику о некој особи?
- 1.3. **Стереотипи и предрасуде**
Наше виђење других људи, група или држава
- 1.4. **Стереотипи о мени!**
Како видим себе – како ме други виде?

НАСТАВНА ЦЕЛИНА 1: Стереотипи и предрасуде

Шта је идентитет? Како доживљавам друге, како други виде мене?

Ко сам ја у ствари? Свакога дана, ученици доживе широк дијапазон вредности и начина заједничког живота. Како би пронашли сопствено место, морају да развију вештину доношења одлука. Шта могу да урадим, шта не смем да урадим? Шта је правилно, а шта погрешно? Деца и адолесценти брзо схвате да на ова питања није лако одговорити. Оно што је добро у једном случају, може да буде лоше у другом. Како могу ја да одлучим? Које смернице имам?

Два важна инструмента за лично вођење су устав једне земље и његов приступ људским правима. Ово су две референтне тачке које демонстрирају плурализам вредности у једном друштву. Најважнији принцип је лична слобода која сваком појединцу даје право да развије своју личност, насупротив узајамној толеранцији и одговорности, доприносећи тако и заједници у којој живи и човечанству уопште. Можемо да се веома разликујемо по нашим ставовима и интересима под условом да смо се сложили око правила како да на миран начин расправљамо о својим несугласицама.

Деца и адолесценти треба да знају да се и одрасли исто тако боре са изазовима и захтевима са којима се сусрећу. Такође би требало да схвате да наставници не поседују кључ апсолутне истине, већ и они праве грешке и уче на њима.

Ова наставна целина бави се неким од питања везаних за развој идентитета личности и како људи и групе доживљавају сами себе и друге. Ученици треба да схвате да њихов идентитет одређују они сами као и њихова интеракција с другима. Другим речима, идентитет је дефинисан како обележавањем разлика међу појединцима тако и потребом појединца да припада својој породици и да га породица и вршњачка група штите. Млади људи ће боље разумети себе ако истражују своја лична осећања и потребе, свој лични развој и будуће жеље. Треба да експериментишу с различитим облицима понашања, проширујући тако своје односе с другима. То ће научити ако конструктивно доприносе ситуацијама друштвене интеракције.

Друштвена и политичка историја наше државе има снажан утицај на наше животе данас. Ученици би требало да постану свесни овог утицаја прикупљајући редовно информације о актуелним питањима и расправљајући о њима, формирајући тако лично мишљење и слушајући мишљења других. Морају да воде рачуна о ставовима, предрасудама и стереотипима који су део јавног мишљења. Једна особа треба да буде свесна ових суптилних облика утицаја како би могла деловати против њих, критички одражавати своје изборе те их по потреби мењати.

Образовање за демократско грађанство и људска права

Кроз ову серију лекција ученици ће:

- бити упознати са концептом стереотипа и како настају предрасуде;
- схватити да појединцима и групама стално приписујемо одређене квалитете;
- схватити да нам такво приписивање помаже да се носимо са сложеностју нашег свакодневног живота;
- схватити да такво приписивање може да повреди и да буде неправедно;
- научити да приписивање потпомаже стварање идентитета појединца и групе;
- научити да је идентитет сложена ствар, а то значи да свака особа може и мора да буде схваћена и описана на другачији начин

НАСТАВНА ЦЕЛИНА 1: Стереотипи и предрасуде Шта је идентитет? Како доживљавам друге, како други виде мене?

Тема часа	Васпитно-образовни циљеви часа	Задачи	Наставна средства	Методе
Лекција 1: Како други виде једну особу?	Ученици наилазе на сложеност ставова и стварају сопствене изборе.	Ученицима се додељују одређене улоге, формирају се ставови. Уче како да замене перспективе.	Опис улога, наставни лист 1.1 (групе 1-3), велики листови папира, маркери.	Групни рад
Лекција 2: Како се на другачији начин може описати једна особа?	Ученици схватају да се различити описи могу односити на један те исти идентитет.	Ученици вежбају и глуме, представљају свој писани рад. Расправљају о сценама које су видели.	Исходи прве лекције постају основни материјал друге. Ученици схватају да се без њиховог учешћа и доприноса лекција не може наставити.	Играње улога, презентација и вођена дискусија
Лекција 3: Стереотипи и предрасуде.	Ученици схватају начин на који су стереотипи и предрасуде повезани и како могу да доведу до поједностављених, али исто тако и неправедних ставова појединаца, група људи и целе државе.	Ученици размишљају о свом виђењу других и о томе расправљају у групама.	Празни листови папира и фломастери.	Групни рад, дискусија
Лекција 4: Стереотипи о мени!	Ученици постају свесни тога како их други доживљавају и уче да то прихвате. Боље схватају перцепцију и реакцију других на њихов идентитет.	Ученици описују себе и једни друге, затим упоређују резултате.	Наставни лист 1.2.	Рад у паровима, пленарна дискусија

Лекција 1
Како други виде једну особу
Особа је више од онога што неко мисли о нјој

Васпитно-образовни циљеви часа	Ученици доживљавају сложеност ставова и стварају сопствене изборе.
Задачи	Ученицима се додељују одређене улоге. Уче како да посматрају ствари из друге перспективе.
Наставна средства	Описи улога, наставни лист 1.1 (групе 1-3), велики папири, фломастери.
Методe	Групни рад.

Ток часа

Ученици се деле у три групе, добијају материјал 1.1 (у три верзије за различите групе), велики лист папира и маркер. (У великим одељењима ученици се могу поделити у више група, али тада наставник треба да обезбеди више сцена за глуму или се исти задатак даје различитим групама. Ово последње може да буде неки занимљив сценариј који ће показати колико описи и разумевање истог могу бити различити између група). Наставник започиње причу о дечаку који се преселио и који истражује своју нову средину. Говори ученицима о дечаковом дневнику али га не чита наглас јер је свака група добила само део текста.

Материјал за наставнике

Текст је, у целини, следећи

„Данас ми је први дан у новом одељењу. Преселили смо се овде из другог краја земље и још увек се осећам као странац. Драги дневнике, много тога ми се десило у последњих неколико дана. Испричаћу ти понешто од тога.

Сада живимо у стану близу реке. Један од дечака из мог разреда живи неколико кућа даље. Већ је трећег дана свратио до мене и позвао ме на пецање. Одбио сам га јер још нисам распаковао штап за пецање .

Испред наше школе је велико фудбалско игралиште. Био сам срећан због тога јер волим да играм фудбал. Зато сам понео своју лопту у намери да тренирам. Баш када сам почео да шутираш на гол, школски чувар ме је зауставио. Био је љут и упитао ме да ли знам да читам. Нисам видео знак на којем је писало да се терен затвара ако падне киша. Био сам толико шокиран да сам отишао кући без речи.

Један старац живи сам у стану изнад нашег. Када сам се јуче враћао кући, срео сам га на улазним вратима. Носио је торбу с храном и тешко је дисао. Било ми га је жао. Упитао сам га да ли могу да му помогнем и понесем торбу до врата.“

Три наставна листића намењена групама садрже различите делове из дневника. Перцепција група ће се разликовати у зависности од информација које добију. Стога, свака група посматра само део дечаковог идентитета и тај став одражава глумећи улоге. Као што је тражено у задатку, групе прво презентују своју листу придева. Представник сваке групе бележи резултате дискусије на велики лист за презентацију на следећем часу.

Сада се свака група одлучује за кратку презентацију своје интерпретације, играјући улоге. Требало би прво објаснити и продискутовати о њима у одељењу, а затим увежбати. То се може одвијати у различитим деловима учионице, или можда у кино сали школе, унутар саме зграде или, ако је време лепо, на игралишту. Чак и ако се глума одвија негде на почетку, труд ће се исплатити. За многе ученике оно што је често тешко изразити речима ће се сада, можда, изрећи једноставно и јасно.

Циљ ученика на овом часу је да напишу листу придева на пану и да увежбају сцену.

На крају часа наставник скупља плакате (поновно ће их поделити на почетку следећег часа) и спроводи кратко испитивање. Даје позитивне повратне информације и налази тему за следећи час.

Лекција 2

Како се особа може другачије описати...

Како добити бољу слику о некој особи

Васпитно-образовни циљеви часа	Ученици схватају да се различити описи могу односити на један те исти идентитет.
Задачи	Ученици увежбавају и глуме сцене и представљају свој писани рад. Дискутују о сценама које су видели.
Наставна средства	Резултати прве лекције (увежбане улоге и списак придева на пану) постају основни материјал за другу. Ученици схватају да се без њиховог учешћа и доприноса лекција не може наставити.
Методe	Играње улога, презентације и дискусија с целим одељењем.

Ток часа

Први део

Наставник објашњава ток часа. Даје групама још пет минута да увежбају своје сцене. Следи презентација.

Прво један члан групе чита део из дневника пред одељењем користећи пано из прве лекције. Тада група одглуми сцену. Саветује се да се све сцене изведу без прекидања. Ако је више група добило исти део из дневника, требало би га одглумити, с малим разликама, један по један.

Након што су групе завршиле, наставник даје позитивне повратне информације и поново сумира циљ глуме. Ако је разред навикнут на овакав начин подучавања тада ученици могу прећи на следећи корак. Ако нису, саветује се да наставник да ученицима прилику да сагледају и размисле о редоследу сцена гледајући аспекте садржаја и форме.

Ево неких примера како наставник може затражити да размисле о игри улога:

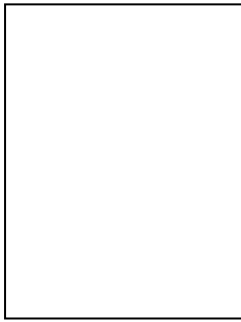
- Како је било наше искуство као групе?
- Да ли сам открио нешто ново о себи?
- Како смо успели да прикажемо ликове онаквима какви су били?

Други део

У другом делу часа ученици слажу своје столице у један или два полукруга испред табле. Наставник тада излаже плакате један по један на табли. Ученици гледају како се презентација одвија:

Ево како га други виде:

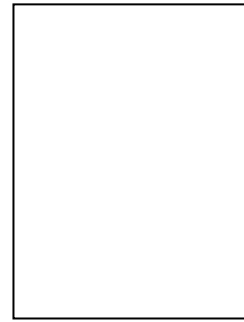
Другар из разреда

Школски чувар

Сусед

У дискусији која следи, ученици би требало да разумеју да је потпуно нормално за једну особу да је различити људи или групе посматрају другачије. Требало би да схвате да не могу да користе категорије попут „тачно“ и „нетачно“ како би описали своје гледиште. У ствари, да би били праведни према дечаку, било би погрешно дозволити да се опише на само један начин.

Могућа упутства за наставника како би подржао критичко мишљење у одељењу:

- Када видим ове различите описе помало сам збуњен.
- Па шта је онда тачно?
- Ко је у ствари Максим?

Наставник чека да се ученици јаве и да дају различите одговоре. Записује одговоре на обичној или флип-чарт табли.

Што можемо да кажемо о дечаку?

- Како га на адекватан начин можемо описати?
- Прво излагање
- Друго излагање
- Треће излагање
- Четврто излагање
- Пето излагање

На крају часа наставник сумира увиде ученика које су стекли у току прве две лекције. Предност је уколико постоји флип-чарт табла или папир већег формата (А3) да би се забележило и презентовало на наредним часовима. Следећа запажања могу бити корисна:

Идентитет

- Идентитет једне личности има више страна.
- Често људи (сусед, пријатељ, чувар, наставник, странац) имају потпуно различите погледе на исту особу.
- Морамо се држати различитих гледишта ако желимо знати више о једној особи

На крају часа наставник тражи повратну информацију од ученика водећи рачуна да не коментарише забелешке ученика.

Постоје различити начини како се то може урадити. Питати разред као целину није увек најбоље решење, јер ће увек исти ученици одговарати, те ће се добити непрецизна повратна информација. Зато се у том случају препоручује модел „пикадо-табле“ (в. наст. лист 1.3). То је метода добијања брзе повратне информације која дозвољава сваком ученику да прецизира своје одговоре. Додатак даје детаљан опис овог облика повратне информације.

Напомена: Сваки ученик узима копију наставног листа 1.3 и на њему, на одређено место, уписује крстић: при центру мете (5) крстић значи "потпуно се поклапа", а у најудаљенијем кругу (1) "уопште се не поклапа". Уколико се користе 2-3 различите боје, иста мета се може искористити и за 2-3 аспекта евалуације.

Наставник на крају даје кратак увид у следећа два часа где ученици неће посматрати појединце већ групе унутар друштва и целе државе.

Лекција 3

Стереотипи и предрасуде

Наше виђење других људи, скупина или држава

Васпитно-образовни циљеви часа	Ученици схватају начин на који су повезани стереотипи и предрасуде и како исти могу довести до поједностављених, али и до неправедних ставова према појединцима, групама људи и целих држава.
Задаци	Ученици размишљају о свом виђењу других и о томе Расправљају у групама.
Наставна средства	Празни листови папира и фломастери.
Методe	Групни рад, дискусија.

Кључни појмови

Стереотипи: То су мишљења, представе и идеје које групе имају о себи или другим групама.

Предрасуде: То су емоцијама испуњена мишљења о друштвеним групама (често мањинама) или одређеним људима (често из мањинских група).

Ток часа

Циљ овог часа је да се ученицима омогући да пренесу своје виђење других на један општији ниво, тј. да оцене веће скупине, верске заједнице, етничке групе или земље.

Наставник припрема кратку, јасно структурисану лекцију о разликама између стереотипа и предрасуда коју ће изложити на почетку часа.

Сумирајући резултате добијене у претходна два часа, наставник помаже ученицима да схвате разлику између стереотипа и предрасуда. Покушава да та виђења представи као стереотипе и предрасуде (видети додатни материјал за наставнике на крају овог поглавља где је укључен и модел за ово кратко кључно предавање). Уводи та два појма говорећи о различитим виђењима дечака о којем се расправљало на претходна два часа. Ученици формирају мале групе. Раде на описивању друштвених група, на пример:

- дечаци и девојчице;
- занимања;
- етничке групе;
- земље;
- континенти.

Важно је не питати ученике о њиховом личном виђењу других. Пре би требало да размисле о томе шта би друштво, суседи или медији могли рећи или мислити о групама које су им додељене у овом задатку.

Ученици покушавају да разликују стереотипе и предрасуде примењујући оно што су чули од наставника на почетку часа.

Наставник може да напише неке сугестије на табли, а ученици сами припремају презентацију резултата у форми списка. Из искуства се показало да ће унапред припремљена листа (види пример испод) помоћи ученицима да бележе идеје које ће употребити касније у дискусији.

Након уводног предавања наставника о стереотипима и предрасудама, ученици раде у групама од троје или четворо отприлике 15 минута, како би размислили о датом задатку. Наставник би требало да пажљиво размисли који пример да понуди. У зависности од политичке ситуације у одређеној држави могуће је изабрати примере блиске властитим искуствима ученика. С друге стране, наставник би требало да спомене само етничке групе или заједнице које живе у држави или локалној заједници под условом да такав избор никога не вређа и само ако не постоји могућност да ће се догодити било какве расправе и неслагања која би могла да измакнуту контроли.

Расправе и резултате група требало би изложити кроз дискусију. Представник групе ће презентовати резултате пратећи образац по следећем критеријуму:

- наша земља, наша група, наша етничка припадност, наше занимање;
- стереотипи које је група изразила о датој групи/земљи;
- предрасуде које је група изразила о датој групи/земљи;
- наше претпоставке зашто су изграђена таква гледишта;
- наша мишљења, укључујући могуће разлике у мишљењу.

Наставник помаже ученицима записујући резултате сваке групе (у форми белешке) на флип-чарт табли.

Пример како бележити резултате с циљем да се помогне ученицима:

Група	Земља/занимање/група	Стереотипи	Предрасуде	Коментари
1				
2				
3				
4				
5				

Наставник на крају сумира час осврћући се и на поступак и на резултате, те обавештава ученике о следећим корацима.

Лекција 4**Идентитет: Стереотипи о мени!****Како ја видим себе – како ме други виде?**

Васпитно-образовни циљеви часа	Ученици постају свесни тога како их други доживљавају и уче да то прихвате. Боље разумеју начин како други виде и реагују на њихов идентитет.
Задачи	Ученици описују себе и једни друге, пореде резултате.
Наставна средства	Наставни лист 1.2.
Методe	Рад у пару, дискусија

Ток часа

Наставник почиње час сумирајући резултате са два предходна часа и упознаје ученике са садржајем данашњег часа. Подсећа ученике да је све започело посматрањем појединца (дечакове личне ситуације), а наставило се са тим како се гледа на веће групе као што су професије, етничке групе и земље у целини. Поново ће се фокусирати на појединца, али овог пута ће сви ученици у одељењу бити у фокусу. Сконцентрисаће се на следећа питања (наставник црта ову табелу на обичној или флип-чарт табли):

Ко сам ја?	
Како бих описао себе?	Самоперцепција
Како би ме описао један ученик из разреда?	перцепција других

Наставник узима наставне листиће на којима су ученици описивали Максима. То би им требало помоћи да се сете што више квалитета и особина људи. Ученици добијају задатак да саставе листу што је могуће више придева за описивање једне особе. Наставник ће сигурно дати неке идеје и предлоге ученицима, могу добити и смернице о категоријама које описним придевима дају значење. Такве категорије могу обухватати следеће:

Како бисмо описали људе:

- ако су добро расположени?
- ако нису расположени или су бесни?
- ако су добри пријатељи?
- ако желимо да опишемо како изгледају?
- ако желимо да их опишемо као ученике?

Боље је укључити цело одељење него питати неколико ученика да презентују своје идеје. То се може постићи следећом вежбом⁶ у којој ученици раде сами како би изнели различите идеје. У

⁶ Предложена вежба је варијанта „Зида ћутања“ (в. ЕДЦ/ХРЕ Приручник VI).

углове учионице или на одвојеним столовима требало би окачити хамер папире. На тим папирима су наведене различите кључне речи као наслови. Ученици записују своје идеје на плакату маркерима. С обзиром да могу видети оно што су други ученици написали, могу додавати коментаре и нове идеје, а никако понављати већ написано.

Резултат такве вежбе би могао овако да изгледа:

Како изгледа једна особа која је добро расположена?

- весела је
- шали се
- опуштена је
- комуникативна је
- пева
- шармантна је...
- ...

Није потребна дискусија, пошто је намера ове вежбе да се ученицима дају идеје за даљи корак. Наставник би већ требало да зна који би ученици могли да раде заједно, у пару. Ово је важно јер је тема којом ће се ученици бавити осетљива. Због тога наставник не ставља заједно ученике који се међусобно не слажу и води рачуна да осећања ученика не буду повређена .

Тимови добију следећи задатак уз помоћ наставног листа 1.2:

Сада ћете да истражите како доживљавате сами себе и једни друге. Урадите то на следећи начин:

- Прво, радите сами.
- Погледајте описе на плакатима и изаберите речи које вас, по вашем мишљењу добро описују. Напишите их на наставном листићу.
- Додајте своје квалитете и описе себе у одређеним ситуацијама које нисте пронашли на плакатима. Запишите их на наставном листићу.
- На исти начин опишите свог партнера.
- По завршетку, размените своје резултате. Занимљиво је видети који описи и ставови се подударају, а који разликују или су чак у супротности једни с другима. Изразите своје мисли и осећања:
  - Шта ме изненађује?
  - Шта ме чини срећним?

- Шта ми смета?
- Шта ме повређује?
- Да ли можеш да свој став поткрепиш неким примерима?
- Који описи су (позитивни или негативни) стереотипи?

Наставник би требало да одлучи да ли ће да спроведе финално испитивање за крај часа (што је уједно и крај ове наставне теме, иако су наставци могући) или ће укратко приказати процесе учења кроз последња четири часа. Коју год методу изабрао, наставник ће приметити да се радна атмосфера у разреду побољшала за време ове наставне теме.

Ученици ће развити боље међусобне односе, доћи ће до занимљивих открића и поделиће их једни с другима. Сада могу да разликују:

- стереотипе и предрасуде;
- самоперцепцију и перцепцију других.

Напредовали су у развоју друштвене компетенције што ће им бити од користи у њиховим свакодневним животима, у разреду и у школи као целини. Ученици ће често наилазити на теме које су се појавиле за време ова четири часа, те ће тако утврдити оно што су научили.

Наставни лист 1.1
(Прва група)
Играње улога

Изаберите представника групе који ће наглас прочитати један краћи део из дневника и задатак за вашу групу.

Одредите другог члана који ће бележити ваше резултате и презентовати их у одељењу.

Део из Максимовог дневника:

Текст је следећи

„Данас ми је први дан у новом одељењу. Доселили смо се овде из другог места и још се осећам као странац. Драги дневниче, много тога ми се десило последњих неколико дана. Испричаћу ти понешто од тога.

Сада живимо у стану близу реке. Један од дечака из мог разреда живи неколико кућа даље. Већ је трећег дана свратио до мене и позвао ме на пецање. Одбио сам га јер је мој штап за пецање још увек спакован у једној од кутија .“

Задаци:

1. Саставите списак придева за које мислите да би их Максимови другари из разреда употребили како би га описали (*brainstorming* – асоцијативно низање идеја унутар групе).
2. Шта мислите да ће неки ученик у Максимовом разреду рећи другим ученицима о њему? Увежбајте кратку сцену коју можете одглумити у разреду.

Наставни лист 1.1
(Друга група)
Играње улога

Изаберите представника групе који ће наглас прочитати један краћи део из дневника и задатак за групу.

Изаберите другог члана групе који ће бележити ваше резултате и презентовати их.

Део из Максимовог дневника:

„Испред наше школе је велико фудбалско игралиште. Био сам срећан због тога јер волим да играм фудбал. Зато сам понео своју лопту у намери да тренирам. Баш када сам почео да шутираш на го, заустави ме школски чувар. Био је љут и упитао ме да ли знам да читам. Нисам видео знак на којем је писало да се терен затвара ако падне киша. Био сам толико шокиран да сам отишао кући без речи.“

Задаци:

1. Саставите списак придева за које мислите да би их Максимиови другари из разреда употребили како би га описали (*brainstorming* – асоцијативно низање идеја унутар групе).

2. Шта мислите да ће неки ученик у Максимовом разреду рећи другим ученицима о њему? Увежбајте кратку сцену коју можете одглумити у разреду.

Наставни лист 1.1
(Трећа група)
Играње улога

Изаберите представника групе који ће наглас прочитати један краћи део из дневника и задатак за групу.

Изаберите другог члана групе који ће бележити ваше резултате и презентовати их .

Део из Максимовог дневника:

„ Данас ми је први дан у новом одељењу. Доселили смо се овде из другог места и још се осећам попут странца. Драги дневниче, много тога ми се десило последњих неколико дана. Испричаћу ти понешто од тога.

„ Један старац живи сам у стану изнад нашег. Кад сам се јуче враћао кући срео сам га на улазним вратима. Носио је торбу с храном и тешко је дисао. Било ми га је жао. Упитао сам га да ли могу да му помогнем и понесем торбу до врата.“

Задаци:

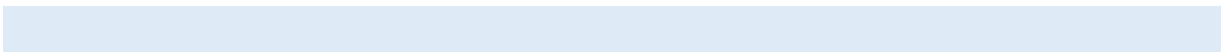
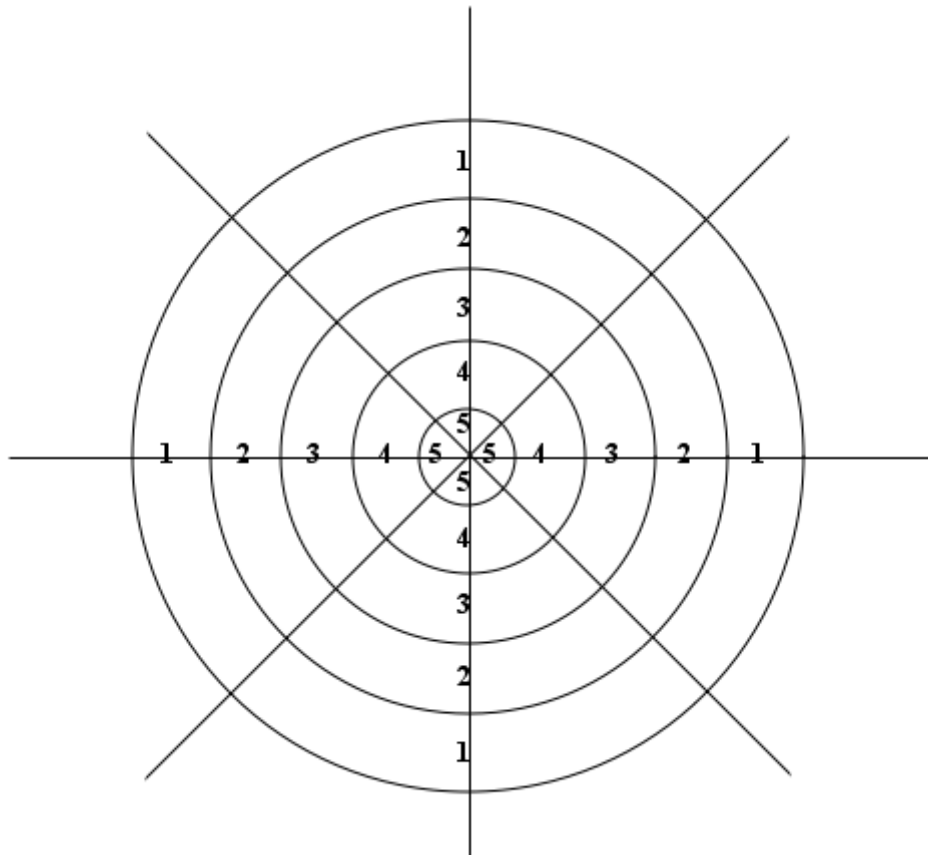
1. Саставите списак придева за које мислите да би их Максимиови другари из разреда употребили како би га описали (*brainstorming*, – асоцијативно низање идеја унутар групе).
2. Шта мислите да ће неки ученик у Максимовом разреду рећи другим ученицима о њему? Увежбајте кратку сцену коју можете одглумити у разреду.

Наставни лист 1.2 Самоперцепција – перцепција других

Рад у пару

<p>Коментари после дискусије</p> <ul style="list-style-type: none"> - Где нам се мишљења слажу - Где нам се мишљења разликују -Запажања 	<p>Како описујем себе (моја самоперцепција)</p>	<p>Како описујем свог другара (моја перцепција некога другог, ја сам је написао)</p>	<p>Коментари после дискусије</p> <ul style="list-style-type: none"> - Где нам се мишљења слажу - Где нам се мишљења разликују -Запажања

Наставни лист 1.3.
Преглед повратних информација – пикадо-мета

Додатни материјал за наставнике Стереотипи и предрасуде

Шта је стереотип?

Људи се често дефинишу као припадници група у зависности од њихове културе, верских уверења, њиховог порекла и спољашњих карактеристика као што су: боја коже, висина, фризура или начина одевања.

Често оваква дефиниција група иде заједно с приписивањем одређених квалитета људима, па се те одређене слике повезују с одређеним групама. Ако су те слике преувеличане до те мере да тешко одговарају стварности зовемо их стереотипима.

Стереотипи се такође могу пронаћи у књигама (чак и школским уџбеницима), стриповима, рекламама или филмовима. И ви сте готово сигурно наишли на такве стереотипе. Замислите на пример слику афричких жена које носе сукње од палминог лишћа, имају дебеле усне и мале кости забодене у њихове носеве.

Од стереотипа до предрасуде

Ако о једној особи или групи судимо само на основу стереотипа, а не као појединцу или групи појединаца, онда се ради о предрасуди. Мишљење о некој особи или групи је формирано, а да их у ствари и не познајемо. Таква гледишта и идеје најчешће немају никакве везе са стварношћу и често су непопуларна или непријатељска.

„Позитивни“ стереотипи

Међутим, постоје и позитивни стереотипи. „Па, шта је лоше у томе?“, помислите. Али и у овом случају су људи погрешно сврстани у исти „кош“. Размислите, на пример, да ли је заиста истина да сви црнци могу брзо да трче?

Због чега су добри стереотипи?

Чини се да предрасуде чине свет једноставнијим и мање компликованим. Ако људи срећу друге људе који им изгледају чудно, то им често ствара непријатан осећај. У таквим ситуацијама предрасуде дозвољавају људима да прикрију своју узнемиреност— могу да се претварам да знам све о другима и не треба да постављам никаква питања. Али резултат тога, од самог почетка, је немогућност истинског сусрета и разумевања.

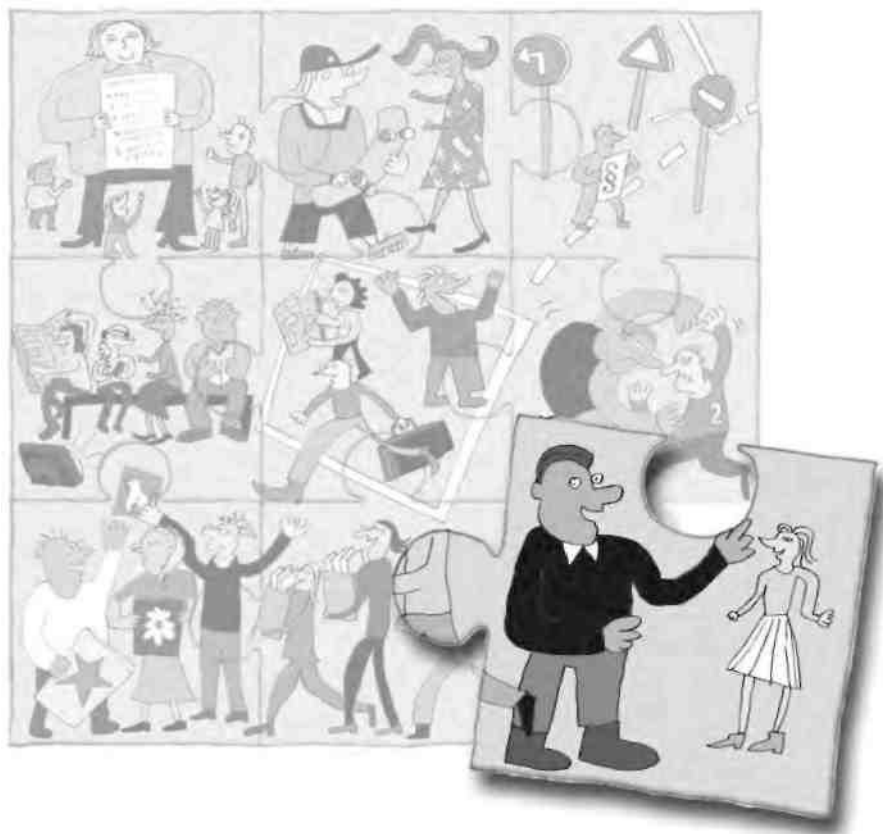
Шта је ефекат предрасуда?

Предрасуде су често увредљиве. Пре свега, користе се како би се према неком неправедно опходили. Предрасуде лишавају људе могућности да покажу ко су и шта су способни да постигну. На пример, један послодавац можда неће дати посао турском апликанту јер је чуо да „они“ увек касне на посао. Неки људи су склони предрасудама и популистичким идејама иако не знају никога ко би могао потврдити ова негативна гледишта.

Шта можемо урадити против предрасуда?

Предрасуде тешко одумиру и због тога је и тешко носити се с њима. Међутим, нема потребе губити наду, нико се не рађа с предрасудама. Оне се науче и стога се од њих може и одучити. Пре него што осудите особу, замолите је да вам објасни зашто је урадила оно о чему се расправља. Сетите се да ни ви сигурно не бисте волели да вас осуде пре него што вас саслушају.

НАСТАВНА ЦЕЛИНА 2: Равноправност Да ли си ти равноправнији од мене?

2.1 Разлике и сличности

Да ли сам ја равноправан? Да ли сам другачији?

2.2 Веснина прича

Како бисмо реаговали да се то нама деси?

2.3 Равноправност између мушкараца и жена

Како третирати мушкарце и жене?

2.4 Социјална правда

Како би требало да се боримо с неједнакостима?

НАСТАВНА ЦЕЛИНА 2: Равноправност

Да ли си ти равноправнији од мене?

Равноправност као концепт значи да свако, без обзира на године, пол, вероисповест, етничку припадност, род (в. доле), итд. има једнака права.

Предговор у Универзалној декларацији о људским правима започиње речима „Признавање урођеног достојанства и једнаких и неотуђивих права свих чланова људске породице је темељ слободе, правде и мира у свету“. Појам грађанских права се не може одвојити од питања равноправности. Постојање неравноправности унутар или између друштава омета успешно грађанство. Идеја равноправности је, стога, основа образовања за демократско грађанство. Као таква, мора сагледати питање равноправности и овластити појединце да делују против свих облика дискриминације.⁷

Разноликост подразумева померање изван идеје о толеранцији до основног поштивања различитости. Она је средиште идеје плурализма и мултикултуралности и као таква је камен темељац за ЕДЦ. Стога ЕДЦ мора да укључи могућности да се испитају перцепције и изазови пристрасности и стереотипа. Такође мора да има за циљ да обезбеди да се различитост слави и прихвата унутар локалних, националних, регионалних и међународних заједница.

Солидарност се у многоме може видети као способност појединаца да се помере изван свог властитог простора, да препознају и желе да делују како би заштитили и промовисали права других. Кључни циљ ЕДЦ је, такође, да обезбеди појединцима знање, вештине и вредности које су им потребне како би живели у потпуности унутар својих заједница. Како је раније истакнуто, чин солидарности је уско везан за идеју деловања. Какогод, колико је солидарност ствар ума толико је и ствар понашања

Предрасуда је суд који доносимо о некој особи или људима, а да их у ствари и не познајемо добро. Предрасуде могу бити позитивне и негативне. Уче се кроз процес социјализације и врло их је тешко мењати или искоренити. Зато је важно да смо свесни њиховог постојања (упор. Лекцију 1.3).

Дискриминација се може спроводити на директан или индиректан начин. Директна дискриминација је покушај дискриминације неке особе или групе (нпр. завод за запошљавање одбије да запосли Роме, или пак агенција за изнајмљивање станова не изнајмљује станове имигрантима).

Индиректна дискриминација акценат ставља на утицај одређене политике или мере. Дешава се када наоко неутрална одредба, критериј или понашање ставља особу или одређену мањину у де факто неравноправан положај у поређењу с другима. Примери варирају, од минималних захтева везаних за висину ватрогасаца (што би могло искључити много више женских него мушких кандидата), до трговачког центра који не запошљава жене у дугим сукњама, владине канцеларије или школски прописи који забрањују улазак или присуство жена које носе мараме. Ова правила, очигледно неутрална, а у вези са етничком или верском припадношћу, могу значити неповољан положај чланова одређених мањина или верских група заједница у којима чланице те заједнице носе дуге сукње или мараме.

Појам „род“ се односи на друштвено конструисане улоге мушкараца и жена које им се приписују на основу пола. Улоге на основу рода према томе зависе од одређеног друштвено-економског, политичког и културалног контекста и под утицајем су других фактора

⁷ Овај и наредни изводи наведени су према: “A glossary of terms for education for democratic citizenship”, Karen O’Shea, Council of Europe, DGIV/EDU/CIT (2003) 29.

укључујући расу, етничку припадност, друштвени положај, сексуалну оријентацију, годиште. Те улоге се уче и доста се разликују унутар једне, или од једне до друге културе. За разлику од личног биолошког пола, улоге везане за род се могу мењати.

Економска и социјална права тичу се углавном услова потребних за потпуни развој појединца и одговарајућег животног стандарда. Често се називају „другом генерацијом“ људских права. Теже их је наметнути, пошто се сматра да зависе од расположивих ресурса. Она обухватају права као што су право на посао, право на школовање, право на одмор и право на одговарајући животно стандард. Ова права су истакнута у Међународном пакту о економским, социјалним и културним правима, усвојеном на Генералној скупштини Уједињених нација 1966.⁸

Различити људи имају различита мишљења и ставове о томе како би наше друштво требало да се носи с питањима социјалне правде. Ова мишљења и ставови се могу поделити у три категорије:

- Дарвинисти, који мисле да су појединци ти који су одговорни за своје проблеме и треба их пустити да се сами носе с њима. Они верују да су људима потребни подстицаји како би се више трудили. Дарвинисти остају изван арене социјалних права.
- Симпатизери, који саосећају са онима који пате и желе да ураде нешто како би ублажили њихову бол. Социјална и економска права они виде као пожељне политичке циљеве више него људска права. Често заштитнички прилазе људима који живе у тешким социјалним условима.
- Тражиоци правде, који сматрају да се према људима понаша неправедно, највише као резултат владиних одлука. Они верују да морају променити политичке и економске системе како људи не би живели у сиромаштву.⁹

---

8 Извор: “Glossary of terms for education for democratic citizenship”, Karen O’Shea, Council of Europe, DGIV/EDU/CIT (2003) 29.

9 Према: “Duties sans Frontières. Human rights and global social justice”, International Council of Human Rights Policy.

НАСТАВНА ЦЕЛИНА 2: Равноправност

Да ли си ти равноправнији од мене?

Тема часа	Васпитно-образовни циљеви часа	Задаци	Наставна средства	Методе
Лекција 1: Разлике и сличности	Ученици могу објаснити једнакости и разлике међу људима. Ученици поштују и једнакост и различитост.	Ученици откривају разлике и сличности међу људима. Ученици расправљају о могућим последицама ако је неко другачији.	Свеске, листови папира, хемијска оловка за индивидуални рад. Продужетак активности није обавезан, али ће групама бити потребни већи листови папира и фломастери ако се наставник одлучи за то .	Индивидуални рад, рад у малим групама.
Лекција 2: Веснина прича	Ученици постају свесни предрасуда и дискриминације у друштву. Ученици могу разумети жртве дискриминације.	Ученици расправљају о случају дискриминације и пореде га са ситуацијом у њиховој земљи.	Копија наставног лист 2.1. (није обавезно).	Групни рад заснован на тексту.
Лекција 3: Равноправност између мушкараца и жена	Ученици могу реаговати на ситуације дискриминације.	Ученици разматрају како се они и друштво у целини односе према женама.	По једна копија приче из наставног листа 2.2 за сваку групу од 4 или 5 ученика.	Рад у малим групама.
Лекција 4: Социјална правда	Ученици постају свесни родне дискриминације у друштву .	Ученици расправљају о спорним питањима правде за сваког појединца. Размислиће још једном о целој лекцији.	Копије наставног лист 2.3 за сваки пар (није обавезно).	Рад у пару, критичко размишљање.

Лекција 1**Разлике и сличности****Да ли сам ја равноправан? Да ли сам другачији?**

Васпитно- Образовни циљеви часа	Ученици могу објаснити једнакости и разлике међу људима. Поштују и једнакост и различитост .
Задаци	Ученици проналазе разлике и сличности међу људима. Ученици расправљају о последицама тога што је неко другачији.
Наставна	Свеске или листови папира и хемијска оловка за индивидуални рад. Продужетак активности није обавезан али ће групама бити потребни већи листови папира и фломастери ако се наставник одлучи за то.
Методe	Индивидуални рад и рад у малим групама. Дискусија са целим одељењем.

Ток часа

Ученици се распоређују у групе од по четворо или петоро. Свакој групи је потребан лист папира и пенкало.

Наставник објашњава да ће поставити питања на која ученици морају одговорити са да или не. Као припрема, ученицима се каже да напишу слова од А до О, азбучним редом, остављајући испод њих довољно места. Наставник може исто приказати на табли.

Пример

Питања: А Б В Г Д Ђ .....

Одговори: 1 0 1 0 1 .....

Наставник затим поставља низ питања (од А до Њ) са списка А, а ученици појединачно записују одговоре у облик 1 („да“) или 0 („не“). Наставник каже ученицима да се, чак и ако нису сигурни у неки од својих одговора, од њих очекује да забележе онај који сматрају да је најтачнији.

Списак А	Списак Б
<p>А) Да ли си женско?</p> <p>Б) Да ли си посетио више од једне стране земље?</p> <p>В) Да ли волиш да се бавиш неким спортом?</p> <p>Г) Да ли свираш неки инструмент?</p> <p>Д) Да ли имаш браон очи?</p> <p>Ђ) Да ли су ти обе баке још живе?</p> <p>Е) Да ли носиш наочале?</p> <p>Ж) Да ли волиш да боравиш у природи?</p> <p>З) Да ли си прилично тиха особа?</p> <p>И) Да ли си прилично висок (виши од просека)?</p> <p>Ј) Да ли си прилично тужна особа (више од просека)?</p> <p>К) Да ли се лако прехладиш?</p> <p>Л) Да ли волиш да путујеш?</p> <p>Љ) Да ли волиш да идеш код фризера?</p> <p>М) Да ли волиш рад на рачунару?</p> <p>Н) Да ли се плашиш висине?</p> <p>Њ) Да ли ти се више свиђа браон боја од плаве ?</p> <p>О) Да ли волиш да црташ/сликаш?</p>	<p>А) Да ли си увек срећан?</p> <p>Б) Да ли имаш нокте на прстима?</p> <p>В) Да ли си способан да мало мислиш?</p> <p>Г) Да ли те родила мајка?</p> <p>Д) Да ли можеш да летиш као птица ?</p> <p>Ђ) Да ли можеш да живиш без воде?</p> <p>Е) Да ли дишеш ?</p> <p>Ж) Да ли живиш стално под водом?</p> <p>З) Да ли имаш било каква осећања?</p> <p>И) Да ли је твоја крв зелена?</p> <p>Ј) Да ли си икад пао?</p> <p>К) Да ли можеш да видиш кроз зидове?</p> <p>Л) Да ли можеш да комуницираш са другима?</p> <p>Љ) Да ли волиш лепо време?</p> <p>М) Да ли би волео да не мораш да упознајеш људе?</p> <p>Н) Да ли имаш језик?</p> <p>Њ) Да ли можеш да ходаш по води (попут неких инсеката)?</p> <p>О) Да ли си понекад уморан?</p>

Наставник прозива представнике група да напишу одговоре са списка А на табли и да их кратко упореде са својим одговорима. Да ли уочавају разлике у одговорима? Како их објашњавају?

Наставник тражи од ученика да одговоре на следећу групу питања са списка Б. Представник сваке групе записује одговоре на табли испод слова азбуке.

Зашто сада готово да нема разлике међу групама? Наставник тражи од ученика да допишу још неке ствари које су им заједничке.

За проширену (добровољну) активност наставник свакој групи даје велики лист папира и фломастер. Задатак је следећи:

1. Пронађите три примера ситуација у којима је пријатно бити сличан другима. Наведите разлоге због чега мислите да је то добро.
2. Пронађите три примера ситуација у којима је пријатно бити другачији од других људи. Наведите разлоге зашто мислите да је то добро.

Ако је потребно наставник исписује следећу табелу:

Ситуације у којима је пријатно бити сличан	Зашто?
а)	а)
б)	б)
в)	в)

Ситуације у којима је пријатно бити другачији	Зашто?
а)	а)
б)	б)
в)	в)

Тада наставник тражи од група да пронађу три ситуације у којима је непријатно бити другачији од других. И опет би требало да наведу разлоге зашто мисле да би то могло бити тако. Које врсте осећања се јављају?

Ситуације у којима је непријатно бити другачији	Зашто?
а)	а)
б)	б)
в)	в)

Наставник затим тражи од ученика да одговоре према којим групама „различитих“ људи се понекад лоше понашају и ко то ради.

Групе људи према којима се понекад лоше поступа	Ко то ради?
а)	а)
б)	б)
в)	в)

Свака група презентује своје одговоре. Ученици ће даље да истражују која права се крше у наведеним случајевима. За ову намену групе добијају копије наставног листа 5.2 - Списак људских права (в. Пету наставну целину).

Лекција 2**Веснина прича****Како бисмо реаговали да се то нама деси?**

Васпитни-образовни циљеви	Ученици постају свесни предрасуда и дискриминације у друштву Ученици могу да разумеју жртве дискриминације с њихове тачке гледишта. Ученици су способни да реагују у ситуацијама дискриминације.
Задаци	Ученици расправљају о случају дискриминације и пореде га са ситуацијом у сопственој земљи.
Наставна средства	Копија наставног листа 2.1. (са питањима) за сваког ученика.
Методe	Групни рад заснован на тексту.

Концептуално учење

Дискриминација је широко распрострањен начин понашања у друштву. Нису само појединци укључени у дискриминаторне поступке, већ и власти и разна тела (комисије). Час започиње истинитом причом о дискриминацији, што ученицима пружа могућност да размисле о свом властитом понашању.

Ток часа

Наставник може наглас да прочита копију наставног листа 2.1 или је ученици сами читају.

Веснина прича

Весна, Ромкиња, прича шта јој се десило:

У излогу једног бутика видела сам оглас за посао продавачице. Тражили су особу између 18 и 23 године. Ја имам 19, те сам стога ушла и упитала пословођу за посао. Она ми је рекла да се вратим за два дана јер се још није јавило довољно људи.

Долазила сам два пута и увек ми је говорила исто. Скоро недељу дана касније вратила сам се у продавницу. Оглас за посао је још био у излогу. Пословођа је била сувише заузета да би ме примила, речено ми је да је место попуњено.

Када сам изашла из продавнице, била сам толико узрујана да сам упитала своју пријатељицу, која није била Ромкиња, да ли би она отишла и питала за посао. Када је изашла, рекла је “ да су је замолили да дође на разговор у понедељак.”

Након што су сви ученици чули или прочитали причу, наставник дели ученике у групе од четворо или петоро и каже им да прокоментаришу следећа питања (наставни лист 2.1. садржи та питања); ако је наставник презентовао причу усмено, питања би требало да се испишу на табли или флипчарт табли:

1. Како бисте се ви осећали да се оно што се десило Весни деси вама? Како бисте реаговали да вам пријатељица каже да је она позвана на разговор за посао?
2. Шта мислите, зашто се пословођа понела на такав начин? Да ли сматрате да је ово био облик дискриминације? Ако јесте, зашто? Ако није, зашто?
3. Шта је Весна могла да уради по том питању? Да ли мислите да је могла да промени ситуацију? Шта су други могли да учине за њу?
4. Да ли очекујете да закон учини нешто по питању овакве ситуације? Шта?
5. Да ли би слично могло да се деси и у вашој земљи? Ако би, које би групе биле погођене?

Наставник, да би видео прву реакцију ученика, свакој групи поставља по једно питање, или ће групе кратко одговорити на више од једног питања.

Наставник саопштава ученицима да се Веснина прича заиста догодила пре више од десет година, те да је пословођа трговине касније, када је упитана зашто је тако поступила, рекла:

Одговор пословође

“Сматрала сам да би Весни било тешко да ради овде због удаљености коју би морала да пређе до посла сваки дан. Путовала би дванаест километара и мењала два аутобуса. Тешко је водити радњу ако особље стално касни. Радије бих запослила некога из овог краја, а особа којој сам дала посао је испуњавала све услове.“

Наставник каже ученицима да Европска конвенција о људским правима (члан 14) каже: „Уживање права и слобода предвиђених у овој Конвенцији обезбеђује се без дискриминације по било ком основу као што су: пол, раса, боја коже, језик, вероисповест, политичко или друго мишљење, национално или социјално порекло, припадност некој националној мањини, имовно стање, рођење или неки други статус.“ Члан 2 Универзалне декларације о људским правима каже: „Сваком припадају сва права и слободе проглашене у овој Декларацији без икаквих разлика у погледу расе, боје коже, пола, језика, вероисповести, политичког или другог уверења, националног или социјалног порекла, имовине, рођења или других околности.“

Наставник затим пита ученике о значењу ових текстова у односу на Веснину ситуацију. На крају часа наставник исприча како се Веснина прича завршила у стварности.

Закључак Веснине приче

Весна је предала свој случај специјалном европском суду који спроводи законе о дискриминацији. Суд се сложио да је Весна дискриминисана. Још неколико људи који су живели далеко од продавнице било је на разговору. Девојка која је добила посао имала је само 16 година, била је белкиња и живела на истој удаљености од продавнице као Весна. Власник продавнице је Весни морао да исплати новац за повреду њених осећања.“

Ученици добијају задатак да напишу писмо пословођи продавнице или градоначелнику. Наставник им помаже да то ураде из њихове тачке гледишта, као и из угла Европског суда за људска права. Важно је да сви ученици виде писма како би се дискусија могла наставити и ван наставе.

Лекција 3

Равноправност између мушкараца и жена

Како би требало поступати према мушкарцима и женама?

Васпитно-образовни циљеви часа	Ученици постају свесни родне дискриминације у друштву. Ученици могу разумети жртву родне дискриминације с њене тачке гледишта. Ученици су способни одреаговати на ситуације дискриминације.
Задаци	Ученици разматрају како они и друштво у целини поступају према женама у њиховој земљи.
Наставна средства	Копија једне приче са наставног лист 2.2 за сваку групу. Велики лист папира и маркер за целу групу.
Методe	Мале групе, дискусија и презентације.

Додатне информације

Проћи ће још доста времена док мушкарци и жене не постану равноправни, како пред законом тако и у свакодневном животу. Различите ситуације у породици, школи и на послу пружају могућност да се подигне ниво емпатије код појединца за ова питања као и његов увид у њихово решавање. Овај час је такође позив да се промене неке праксе у учионици или школи.

Ток часа

Ученици су подељени у групе од по четири или пет ученика. Свака група добија једну од три приче из наставног листа 2.2. Када заврше са читањем, дискутују о питањима која су дата у вези сваке приче.

Наставник затим започиње дискусију у вези сваке приче, а представници група износе кратак резиме своје приче, презентујући резултате групне дискусије.

Кад то заврше, морају пажљиво да прочитају текст у табели на табли, а онда да дају по два примера за разлике у полу и роду, како би сви ученици разумели дате дефиниције.

Пол	Род
Биолошки одређен	Друштвено дефинисан
Статичан, не може да се мења	Динамичан, могућност промене
<i>„Пол се односи на природно различите варијабле које се заснивају на биолошким карактеристикама жене и мушкарца.“</i>	<i>„Род је појам који се односи на друштвене разлике између мушкараца и жена које су, за разлику од биолошких, научене и временом се могу мењати у зависности од историјских, културних, традиционалних, географских, верских, друштвених и економских фактора.“</i>

Када се врате у своје групе, ученици добију велики лист папира и маркер. Расправљају о томе да ли њихова школа заговара родну равноправност. Ако се сложе да заговара, морају навести пет примера како би поткрепили мишљење своје групе. Ако је одговор „не“, онда морају навести пет ствари које би требало урадити да би се у њиховој школи промовисала родна равноправност.

Свака група презентује своје закључке.

Ако наставник жели да прошири ову активност у пројекат, ученици изаберу једну или две идеје, осмисле план како би се оне имплементирале у настави. План би требало да обухвати општи циљ, различите кораке који ће се предузети, одговорне људе и временски оквир.

Пример плана

Општи циљ:		
Шта се мора урадити?	Ко ће то урадити?	Када ће бити завршено?

Лекција 4

Социјална правда

Како да се носимо с неједнакостима?

Васпитно-образовни циљеви часа	Ученици постају свесни проблема који се односе на социјалну правду.
Задаци	Ученици расправљају о питањима дистрибутивне правде. Ученици поново размишљају о целој наставној јединици.
Наставна средства	Копије наставног листа 2.3 и питања.(није обавезно)
Методe	Дискусија базирана на тексту, рад у пару, критичко размишљање.

Додатне информације

У нашем друштву не постоји општа сагласност о томе шта у ствари значи социјална правда. Прича употребљена на овом часу има за циљ да помогне ученицима да размисле о основним принципима на којима би социјална правда требало да буде укоренењена, док у исто време указује на сложеност проблема.

Ток часа

Наставник објашњава ученицима да ће добити причу у четири дела, а после прочитаног сваког дела, следи дискусија. Уместо тога, наставник може прочитати причу наглас.

Ученици се деле у парове и сваки пар добија први део наставног листа 2.3. Текст може прочитати наставник, неко од ученика или сваки ученик за себе.

Наставников примерак: први део

„Прошло је више од сат времена између првог аларма за узбуну и потонућа крузера „Краљица Меди“, тако да су путници могли мало да се саберу пре него што су ушли у чамце за спасавање. Јака олуја је изазвала сударање брода и нафтног танкера што је довело до бродолома.

Пола дана касније, неколико чамаца за спасавање је допловило до малог каменитог острва. Острво је било овалног облика, око 1.5 км дугачко и упола толико широко, делимично прекривено густом шумом. Није било ниједног другог острва у близини. Ово, прилично сунчано острво, није било насељено, изузев породице Рикалоне, која је била власник целог острва и живела у луксузној вили на врху брежуљка.

Ова породица се населила на острву пре много година, једва одржавајући контакт са спољашњим светом; једино су уговарали месечну доставу свеже хране, горива и остале робе која им је била потребна. Добро су организовали свој живот на острву; производили су властиту електричну енергију, имали су средстава да купе довољно хране и пића, те су тако имали сав комфор који су желели. Власник је у прошлости био веома успешан послован човек. После сукоба с властима око пореза, разочарао се у живот и од тада избегава сваки контакт са спољашњим светом.

Власник виле је приметио чамце за спасавање како пристижу на његово дивно острво, те се приближио људима који су преживели бродолом.“

Наставник пита ученике да ли је, по њиховом мишљењу, власник острва морално обавезан да дозволи овим људима да остану на његовом острву. Како би помогао ученицима да дођу до закључка, прочитаће им неколико изјава (доле наведених) и сваки пар ће морати да одлучи с којим изјавама се слаже и зашто.

- а) Власник може дозволити људима да остану на његовом острву.
- б) Власник може забранити људима да остану на његовом острву све док им он обезбеђује потребну храну и пиће.
- в) Власник би могао забранити боравак свима онима који не могу да му плате за то (новцем, накитом, радом).
- г) Власник мора дозволити људима да остану на острву онолико колико је то потребно. Бродоломци имају моралну обавезу да поштују власникову приватност и имовину.
- д) Власник мора допустити људима безуслован приступ острву и мора их сматрати сувласницима.

Ученици расправљају у паровима, упоређујући одговоре. Наставник, затим, дели други део приче.

Наставников примерак: други део

„Власник острва одлучио је да људима који су преживели бродолом дозволи да остану на острву неко време. Очекивао је од њих да му плате за услуге и храну. Све док је било хране са брода, одбијао је да им прода било шта.

Бродолом је преживело 13 људи. Били су то Виктор, његова трудна жена Џозефа и њихово двоје деце од 3 и 7 година. Абрамович, 64, био је богати трговац накитом, најстарији у групи и није имао ни родбине ни пријатеља. Код себе је имао колекцију златног прстења, дијаманата и другог драгог камења. Џон, Кејт, Лео и Алфред су били пријатељи, млади, снажни, здрави и врло спретни. Живели су заједно у једној кући, алтернативној заједници, коју су сами реновирани.

Марија, правница која је радила ванредно на факултету, ходала је веома споро због проблема са левом ногом и куком (последица несреће). Била је с Максом, својим асистентом на факултету, пошто су путовали у САД како би одржали предавање на једној конференцији и договорили се са издавачем око издавања књиге. Обоје су били стручњаци за кривично право, али нису били баш вешти с рукама. Последњи, не мање важни, били су још и Марко и његова девојка Вики, обоје чланови бродске посаде који су, у последњем тренутку, узели све што су могли да понесу из бродске оставе: конзерве хране, кекс, уље и неке лонце за кување. Сви су имали нешто новца код себе, али Марко, бродски официр, је имао велику количину коју је украо из апартмана у луци у којој су били последњи пут.

На брдацицу, веома близу мора, налазила се једна мала, стара колиба. Имала је само једну просторију која је могла да послужи као једноставно склониште за двоје или троје људи.“

Наставник објашњава да сваки пар мора да одлучи коме би, по њиховом мишљењу, требало дозволити да користи склониште. Чита следеће изјаве и тражи од ученика да у пару продискутују с којим изјавама се слажу, зашто, и да ли имају друго решење:

- а) Трудница и деца.
  - б) Четворо младих пријатеља који су једини способни да реновирају склониште.
  - в) Трговац накитом који плаћа за то (дозвољавајући тако другима да купе храну).
  - г) Официр с брода и његова девојка, под условом да деле храну са осталима.
  - д) Правница, која може да делује као медијатор и тако измири оне који се свађају.
- После дискусије, наставник дели наставак приче.

Наставников примерак: трећи део

„Људи који су преживели бродолом, морали су такође да одлуче шта ће урадити с резервама хране које је официр с брода понео са собом и које није имао намеру да подели. У ствари, дељење хране би значило умањивање шансе да он и његова девојка преживе.“

Од парова се тражи да размисле ко би требало да добије храну из резерви. Наставник поново чита изјаве и тражи од парова да одлуче с којим изјавама се слажу, зашто и да ли имају друго решење.

- а) Официру палубе мора бити дозвољено да задржи храну за себе и своју дјевојку.
- б) Расположива храна се треба равномерно поделити међу људима.
- ц) Расположиву храну би могао купити онај ко понуди највише (било у новцу, добрима или услугама).

Након дискусије наставник дели последњи део приче.

Наставников примерак: четврти део

„Људи који су преживели бродолом су одлучили да се храна подели без икакве наплате. Натерали су Марка да преда залихе хране позивајући се на његову моралну обавезу. Након отприлике недељу дана нестало је хране и једино решење је било да покушају да добију намирнице од власника виле.“

Ученици у паровима расправљају о томе ко би требало да моли власника за храну и на који начин.

Наставник чита следеће изјаве и пита ученике са којим изјавама се слажу, зашто и да ли имају друго решење.

- а) Свака особа би за себе требало да преговара о условима размене с власником (плаћајући новцем, накитом или радом). У овом случају, породица с децом, правница и њен асистент ће имати проблема.
- б) Сва расположива средства (накит, новац) требало би да буду подељена свим људима без обзира на правог власника. Храна која се купи на тај начин биће подељена подједнако свима. Додатну храну могу купити посебно, у замену за рад.
- в) Све исто као под б), али од сваког се очекује да ради онолико колико може, те да подели храну коју је на тај начин зарадио.
- г) Трговцу накитом је дозвољено да купи све што власник жели да прода и тако „помогне“ другима пакетима са храном.

После ученичког разговора, наставник може да води дискусију с циљем да им помогне да примене причу у стварном свету:

Да ли препознајете сличне ситуације у нашем друштву?

- а) ... у свом комшилуку или породици?
- б) ... у својој земљи?

в) ... на глобалном нивоу?

Које се стварне ситуације за које знате и које су вас погодиле као такве, могу сматрати неправедним у смислу поделе хране, воде, смештаја?

а) ... у вашем комшилуку или породици ?

б) ... у вашој држави?

в) ... на глобалном нивоу?

Зашто?

На крају овог часа, води се дискусија о кључним појмовима из ове лекције. Наставник ће одлучити да ли да дода још један час. Да би започео, наставник држи кратко предавање о појмовима једнакости и различитости. Може чак да припреми и наставне листиће са различитим дефиницијама. Ученици понављају у малим групама о чему су расправљали, шта су научили, којих су нових питања постали свесни. Дају предлоге како да реагују на ситуације неједнакости у њиховим властитим животима.

Наставни лист 2.1

Веснина прича

Весна, Ромкиња, прича што јој се десило:

Веснина прича

У излогу једног бутика видела сам оглас за посао продавачице. Тражили су особу између 18 и 23 године. Ја имам 19 те сам стога ушла и упитала пословођу за посао. Она ми је рекла да се вратим за два дана јер се још није јавило довољно људи.

Долазила сам два пута и увек ми је говорила исто. Недељу дана касније вратила сам се у продавницу. Оглас за посао је још био у излогу. Пословођа је била сувише заузета да би ме примила, речено ми је да је место попуњено.

По изласку из продавнице била сам толико узрујана да сам упитала своју пријатељицу, која није била Ромкиња, да ли би она отишла и питала за посао. Када је изашла, рекла је да су је замолили да дође на разговор у понедељак.“

Питања:

1. Како бисте се ви осећали да се оно што се десило Весни десило вама? Како бисте реаговали да вам пријатељица каже да је она позвана на разговор за посао?
2. Шта мислите, зашто се пословођа понела на такав начин? Да ли сматрате да је ово био облик дискриминације? Ако јесте, зашто? Ако није, зашто?
3. Шта је ту Весна могла да уради? Да ли мислите да је могла да промени ситуацију? Шта су други могли да учине за њу?
4. Да ли очекујете да закон учини нешто по питању овакве ситуације? Шта?
5. Да ли би слично могло да се деси и у вашој земљи? Ако би, које групе би биле погођене?

Наставни лист 2.2 Мушкарци и жене: прича

Прва прича

“Ово ми се често дешавало. После вечере мајка очекује од нас, деце, да склонимо све посуђе у кухињу, распремимо сто, оперемо судове, побринемо се да све буде враћено у креденац и да је цела кухиња чиста и уредна. По ко зна који пут су ми моја два брата, иако су старија од мене, рекла да то није за њих и да ја то морам да урадим само зато што сам девојчица. Овога пута се нисам успротивила јер сам била јако узнемирена. Пожалила сам се оцу, али ми је он рекао да је добро да мало вежбама и да је то одлична припрема да једног дана постанем добра домаћица.”

Питања

1. Да ли можеш да замислиш да се ово дешава у твојој породици?
2. Замисли да си ти та девојчица, шта би желела да кажеш својој браћи, а шта свом оцу?
3. Да ли се слажеш с текстом из члана 1 Опште декларације о људским правима?
„Сва људска бића рађају се слободна и једнака у достојанству и правима“.
Како то да се примени у претходној причи?

Друга прича

“Шест дечака је стајало око мене на школском игралишту. Буљили су у мене и задиркивали ме. Рекли су: „Хеј, момци, да ли сте сигурни да је ово девојчица? Да мало истражимо?“ Тада ми је један од њих пришао с намером да ме додирне. Баш у том тренутку се појавио директор и дечаки су побегли.”

Питања

1. Да ли можеш да замислиш да се ово деси у или у близини твоје школе? Наведи примере.
2. Замисли да си ти та девојчица – шта би желела да кажеш овим дечакима?
3. Замисли да је неки други дечак из даљине видео шта се дешава? Да ли би требало да се умеша? Како би то урадио?
4. Да ли сматраш да је ово што се догодило „сексуално узнемиравање“ према следећој дефиницији?

“Сексуално узнемиравање је било које понашање које речима, делима или психичким ефектима сексуалне природе има намеру да повреди достојанство особе или да доведе до застрашивања, мржње, понижавања, претње или сличне ситуације, да мотивише припаднике супротног пола или оне другачије сексуалне оријентације, а да за жртву представља неприкладно физичко, вербално, сугестивно или друго понашање.”

(Извор: Упутство Канцеларије за равноправност жена и мушкараца при швајцарском Министарству унутрашњих послова.)

Трећа прича

“Као млад инжењер, пријавила сам се за посао на место техничког директора одржавања у фабрици грађевинског материјала. Позвана сам да учествујем у општем техничком и психолошком тестирању, заједно са још 24 људи (сви су били мушкарци- осим мене). Пет људи је позвано на разговор са генералним директором. Иако сам била на трећем месту после урађених тестова, нисам била међу тих пет (ову информацију сам добила из поузданих извора, од пријатеља који ради у кадровској служби). Ступила сам у контакт са генералним директором не спомињући ову информацију. У разговору с њим питала сам да ли је узео у обзир то што сам жена. Негирао је, али је рекао да жене обично остају у другом стању када се запосле, што може створити проблеме у континуитету код одређених послова. Такође је рекао да би, поготово за ову врсту посла, било веома тешко да га обавља жена, пошто су сви запослени у техничком тиму мушкарци који се понашају веома грубо. Треба да будем срећна што ме нису изабрали.“

Питања

1. Да ли можеш замислити да се ово дешава у неком предузећу у твом окружењу?
2. Замисли да си ти та жена; шта би пожелела да кажеш генералном директору?
3. Да ли мислиш да генерални директор у овом случају ради против закона у твојој земљи? Ако ради, како би то доказала?

Документи Европске Уније о проблемима дискриминације садрже и ову одредбу:

„Сви облици дискриминације по основу рода у процесу запошљавања, оглашавања слободних радних места, запошљавања и отпуштања у супротности су са одредбама закона.“

Потражите, нпр. на интернету, сличне одредбе у законима или сличним прописима своје земље.

Наставни лист 2.3 Бродолом

Први део

„Прошло је више од сат времена између првог аларма за узбуну и потонућа крузера „Краљица Меди“, тако да су путници могли мало да се саберу пре него што су ушли у чамце за спасавање. Јака олуја је изазвала сударање брода и нафтног танкера што је довело до бродолома.

Пола дана касније, неколико чамаца за спасавање је допловило до малог каменитог острва. Острво је било овалног облика, око 1.5 км дугачко и упола толико широко, делимично прекривено густом шумом. Није било ниједног другог острва у близини. Ово, прилично сунчано острво, није било насељено, изузев породице Рикалоне, која је била власник целог острва и живела у луксузној вили на врху брежуљка.

Ова породица се населила на острву пре много година, једва одржавајући контакт са спољашњим светом; једино су уговарали месечну доставу свеже хране, горива и остале робе која им је била потребна. Добро су организовали свој живот на острву; производили су властиту електричну енергију, имали су средства да купе довољно хране и пића, те су тако имали сав комфор који су желели. Власник је у прошлости био веома успешан послован човек. После сукоба с властима око пореза, разочарао се у живот и од тада избегава сваки контакт са спољашњим светом.

Власник виле је приметио чамце за спасавање како пристижу на његово дивно острво, те се приближио људима који су преживели бродолом.“

Други део

„Власник острва одлучио је да људима који су преживели бродолом дозволи да остану на острву неко време. Очекивао је од њих да му плате за услуге и храну. Све док је било хране са брода, одбијао је да им прода било шта.

Бродолом је преживело 13 људи. Били су то Виктор, његова трудна жена Џозефа и њихово двоје деце од 3 и 7 година. Абрамович, 64, био је богати трговац накитом, најстарији у групи и није имао ни родбине, ни пријатеља. Код себе је имао колекцију златног прстења, дијаманата и другог драгог камења. Џон, Кејт, Лео и Алфред су били пријатељи, млади, снажни, здрави и врло спретни. Живели су заједно у једној кући, алтернативној заједници, коју су сами реновирали.

Марија, правница која је радила ванредно на факултету, ходала је веома споро због проблема са левом ногом и куком (последица несреће). Била је с Максом, својим асистентом на факултету, пошто су путовали у САД како би одржали предавање на једној конференцији и договорили се са издавачем око издавања књиге. Обоје су били стручњаци за кривично право, али нису били баш вешти с рукама. Последњи, не мање важни, били су још и Марко и његова девојка Вики, обоје чланови бродске посаде који су, у последњем тренутку, узели све што су могли да понесу из бродске оставе: конзерве хране, кекс, уље и неке лонце за кување. Сви су имали нешто новца код себе, али Марко, бродски официр, је имао велику количину коју је украо из апартмана у луци у којој су били последњи пут.

На брдашцу, веома близу мора, налазила се једна мала, стара колиба. Имала је само једну просторију која је могла да послужи као једноставно склониште за двоје или троје људи.“

брдашцу, веома близу мора, налазила се једна мала, стара колиба. Имала је само једну просторију која је могла да послужи као једноставно склониште за двоје или троје људи.“

Трећи део

„Људи који су преживели бродолом, морали су такође да одлуче шта ће да ураде с резервама хране које је официр с брода понео са собом и које није имао намеру да подели. У ствари, дељење хране би значило умањивање шансе да он и његова девојка преживе.“

Четврти део

„Људи који су преживели бродолом су одлучили да се храна подели без икакве наплате. Натерали су Марка да преда залихе хране позивајући се на његову моралну обавезу. Након отприлике недељу дана нестало је хране и једино решење је било да покушају да добију намирнице од власника виле.“

НАСТАВНА ЦЕЛИНА 3: Разноликост и плурализам

Како људи могу живети заједно у миру?

3.1. Како људи могу живети заједно?

Како образовање може помоћи да се развију толеранција и разумевање?

3.2. Зашто се људи не слажу у мишљењима?

На чему се заснивају разлике?

3.3. На које начине се људи разликују?

Колико су различите људске потребе?

3.4. Зашто су важна људска права?

Зашто нам је потребно законодавство да бисмо заштитили угрожене људе и њихова људска права?

ТРЕЋА НАСТАВНА ЦЕЛИНА : Разноликост и плурализам Како људи могу живети заједно у миру?

Ова целина се фокусира на три кључна појма: разноликост, плурализам и демократију. Истражује везе између њих како би подржала ученике у развијању ставова и вештина који су им потребни да би учествовали у плуралистичком, демократском друштву.

Плурализам се односи на основни квалитет модерних друштава у којима је прихваћен широк спектар (али не и свеобухватан) верских и политичких уверења (разноликост) и где идеална друштва која посматрају различите политичке странке могу бити некомпатибилна једна с другим. На пример, грађани који припадају социјалистичким странкама настоје достићи друштво које би било потпуно страно десничарски оријентисаним грађанима капиталистичког уверења. У плуралистичким друштвима, утицај многих традиција и вредности, укључујући и верска уверења, ослабљен је. Појединци могу и морају сами одлучити које ће вредности да прихвате и како желе да живе своје животе. Плуралистичка друштва, према томе, представљају изазов: појединци могу уживати већи степен личне слободе него икад пре, али морају напорније радити како би постигли договоре и компромисе без којих ниједна заједница не би могла да опстане. Ово покреће питање - које политичко уређење може обезбедити најбољи оквир за организацију одлучивања у једном отвореном, плуралистичком друштву?

У једном ауторитарном систему, једностраначкој власти, теократији, или диктатури, овај проблем је решен тако што један актер (странка или вођа) има моћ да доноси одлуке у име свих, а што је од заједничког интереса. Овакво решење је изазов плурализму, избегавајући га као и жртвујући слободу појединаца. Могућност сукоба у плуралистичким друштвима се потискује, али цена која се мора платити је веома висока: многи проблеми се не решавају на одговарајући начин и поштено, не могу се јасно изрећи.

У демократији се грађани у суштини слажу са неким принципима, правилима процедуре и правима која им дозвољавају да се не слажу у много чему, али која такође нуде средства која им омогућају да дођу до решења мирним путем. Демократија подржава мир у плуралистичким друштвима решавајући сукоб, а не сузбијајући га. Заједнички интерес је нешто што морају постићи и на чему морају заједно радити, а не да га унапред дефинише једна странка. Неслагање и конфликт су нормални и ни на који начин нису штетни све док се њихов деструктиван потенцијал држи под контролом. У демократији као облику владавине, грађанима су дата основна права као што су слобода савести, веровања и изражавања. Позивајући се на ова права, код грађана ће долазити до неслагања и сукоба, мораће да преговарају да би дошли до решења. Како би били сигурни да се слажу око правила како се носити са сукобима и како их решавати, очекује се да грађани плуралистичких демократија склопе друштвене уговоре са свим осталим грађанима како би остали унутар друштвених и политичких конвенција тог друштва.

Такав друштвени уговор укључује принцип правила већине. За неке мањинске групе, недостатак овог је што се њихова радикална визија можда никада неће остварити путем гласачких листића. С друге стране, таква друштва гарантују права политичким мањинама да следе легитимне политичке циљеве без ометања државе. Тако плуралистичке демократије увек живе с могућношћу избора радикалних власти чији би чланови, можда, хтели ограничити активности политичких противника. Због тога је важно имати законе о људским правима и слободама, уграђене у уставе демократских земаља.

Свака генерација мора разумети овај комплексан збир изазова у плуралистичким друштвима као и како се они могу срести у демократској заједници. Ово укључује поштовање неписаног друштвеног уговора без којег ниједна демократска заједница не може да преживи. Образовање за демократско грађанство и људска права може подржати ученике у развијању разумевања, ставова и вештина која су им потребна с циљем да учествују као грађани.

Поучавање о разноликости и плурализму

Ученицима који похађају наставу за ЕДЦ требало би помоћи да разумеју природу друштвене, политичке, верске и расне разноликости. Треба им помоћи да разумеју сложену природу изазова који произлазе из такве разноликости. Узимајући у обзир да већина предрасуда произлази из мањка свести и разумевања, већина нетрпељивости се може смањити рационалним преиспитивањем ставова и развијањем емпатијског резоновања.

Поучавање за разноликост и плурализам

Ученици такође треба да искусе демократску расправу како би научили да се носе с њом. Образовање за демократско грађанство би, према томе, требало искористити сваку прилику да пита ученике за мишљења о некој теми (колико год изгледала безначајна) и понуде оправданост таквих виђења. Слушајући и одговарајући на разна гледишта о истом питању, ученици ће развити не само своје властите аналитичке и изражајне вештине, већ и основне предиспозиције за толеранцију према моралној и политичкој различитости. Они ће развити способност да прихвате ситуације неслагања и контроверзе, такође ће ценити потребу за компромисом, те разумети разлике између поштеног и непоштеног компромиса. Кроз демократску расправу, ученици ће такође научити да отворене и поштене дебате захтевају да се следе одређене основне процедуре, укључујући следеће:

- свим учесницима који желе да учествују у нечему, требало би то и омогућити;
- свачије изнето мишљење би се требало слушати с поштовањем;
- учесници треба да нападају аргументе, а не људе;
- учесници би требало да уђу у расправу прихватајући могућност да би њихова гледишта могла бити модификована;
- дебате у којима се супротстављене стране чврсто држе својих ставова, често су мање корисне од истраживачких дебата, у којима циљ није „победити у свађи“ већ „боље разумети проблем“.

Ово одређује ЕДЦ као предмет у којем су процеси истраживања и дискусије важнији од јавног проглашавања дате истине. Према томе, наставници ЕДЦ развијају вештине за подршку мишљењу ученика, пре него доминацији. Истраживања показују да ученици у разреду причају више и активнији су уколико њихови наставници причају мање.

ТРЕЋА ЦЕЛИНА: Разноликост и плурализам
Како људи могу да живе заједно у миру?

Тема часа	Васпитно-образовни циљеви	Задаци	Наставна средства	Методе
Лекција 1: Како људи могу живети заједно?	Размотрити питања која се јављају када заједнице различитих вредности и уверења покушавају да живе заједно у миру. Размотрити улогу образовања у развијању разумевања међу људима различитих култура. Размотрити да ли појединци, сами по себи, могу да утичу на друштво.	Ученици расправљају о питањима која се појављују у причи. Износе критичко мишљење. Размењују идеје. Играју улоге како би истражили предмет дебате.	Копије наставног лист 3.1.	Расправа. Критичко размишљање. Изношење претпоставки. Играње улога.
Лекција 2: Зашто се људи не слажу у мишљењима?	Размотрити разлоге зашто људи имају различита мишљења о важним питањима. Развити способност вођења дискусије о спорним питањима. Размотрити које вредности су потребне да би се подржала демократска друштва.	Ученици дају изјаве, бране своје ставове у вези низа питања. Ученици анализирају изворе неслагања о спорним питањима. Ученици разматрају утицаје на њихове властите вредности. Ученици развијају смернице како би испоштовали плурализам и обезбедили квалитет дијалога о јавним питањима.	Велике налепнице за вежбу „четири угла“.	Дискусија. Рефлексија. Критичко размишљање. Развијање правила по питању сарадње.

Тема часа	Васпитно-образовни циљеви	Задачи	Наставна средства	Методе
Лекција 3: На које начине се људи разликују?	Размотрити границе једнакости у широј заједници. Препознати разлоге зашто неки људи имају различит приступ образовању. Размотрити ко је одговоран за превазилажење граница ка једнакости.	Ученици критички анализирају хипотетичку ситуацију бавећи се кључним појмовима. Ученици примењују кључне принципе на своју друштвену ситуацију. Ученици расправљају о кључним питањима насталим на часу. Ученици раде писмени задатак.	Копије приче (н. лист 3.2), копије н.листа 3.3.	Критичко размишљање. Дискусија. Развијање писаног аргумента.
Лекција 4 : Зашто су људска права важна?	Размотрити питања која се јављају када људи, различитих вредности и начина живота, покушају да живе заједно. Размотрити разлоге зашто су настали међународни инструменти за људска права, посебно тамо где су појединци и заједнице осетљиви.	Ученици се укључују у критичке анализе ситуација. Воде дискусију са супротним странама играјући улоге. Развијају кључне принципе који се заснивају на игрању улога и пореде их с упоредивим деловима Европске конв. о људ. правима. Пореде сценарио са истинитим примерима о кршењу људских права у њиховој држави. Раде презентације за друге ученике о изабраним деловима из ЕКЈП.	Копије сценарија с острвом (н. лист 3.4). Копије ситуацијских картица за сваку малу групу (н. лист 3.5). Листа кључних елемената људских права (н. лист 3.6). Велики листови папира и илустративни материјал за финалну презентацију	Критичко размишљање. Расправа. Преговарање. Група презентација.

Лекција 1

Како људи могу да живе заједно?

Како образовање може да помогне у развоју толеранције и разумевања¹⁰?

Васпитно-образовни циљеви	Ученици могу да: <ul style="list-style-type: none"> - разматрају питања која се јављају када заједнице различитих вредности и веровања покушавају да живе заједно у миру; - разматрају улогу образовања у развијању разумевања међу људима различитих култура; - разматрају да ли појединци, сами по себи, имају утицаја на друштво.
Задаци	Ученици расправљају о питањима везаним за причу. Укључују се у процес критичког мишљења. Размењују идеје. Ученици играју улоге како би истражили проблем.
Наставна средства	Копије наставног лист 3.1.
Методе	Расправа. Критичко размишљање. Изношење претпоставки. Играње улога.

Ток часа

На почетку, наставник говори о циљевима часа и чита причу „Школа на ободу шуме“ (наставни лист 3.1). (Алтернативно, текст може поделити на самостално читање.)

Распоређује ученике да седе у кругу и пита их шта је то што им је у причи било необично или занимљиво и зашто. Имају два минута да продискутују с партнером, пре него што поделе своја мишљења с целом групом.

Наставник подсећа ученике да расправа има за циљ размену идеја као и њихово детаљно излагање унутар одељења. Нема тачних и нетачних одговора.

Наставник затим пита: „Хајде да се сви присетимо што више људи који су можда желели да спале школу (нпр. неко од деце, неко од родитеља, члан заједнице као што је свештеник). Које мотиве су могли имати? Ко ће добити, а ко изгубити ако се школа поново не сагради? (Нпр., ако ученици не морају да похађају школу, да ли је то за њих добитак или губитак?)“

¹⁰ Засновано на лекцији коју је развила Фондација за грађанство, Лондон

Ово се може представити у облику следеће табеле:

Назив групе	Добици	Губици
Ученици		
Родитељи		
Свештеник		
Цела заједница		
Неко други?		

Наставник наводи ученике да се фокусирају на улогу учитеља у причи. Поставља питање: „Какво је ваше виђење наставника?“ – подстиче ученике да изнесу своје мишљење. Следећа питања могла би бити:

- Да ли је он био глуп, идеалиста, или храбар?
- Да ли му се дивиш или га презиреш због оног што је покушао да уради?
- Шта мислиш, који су били његови мотиви?
- Где је, по твом мишљењу, стекао своје друштвене вредности?
- Шта би он сада требало да уради и зашто? (Поново покушати или одустати?)
- Да си ти ученик ове школе, шта би волео да наставник уради?

Наставник, затим, помаже ученицима да повежу питања која су се јавила у тексту са својом заједницом. Могућа питања би била:

- Да ли мислиш да људи слични овом учитељу постоје?
- Да ли је могуће да се појединци сами изборе за промене у друштву? Размисли о примерима.

Остала важна питања везана за причу су:

- Шта мислиш, да ли би се заиста могао постићи мир између два народа ако би се њихова деца заједно школовала?
- С којим се проблемима сусрећу школе и наставници када се деца различитих вредности и вероисповести школују заједно? Како се они могу решити?

Час се може заокружити играњем улога. Пре него што је школа изгорела, неки родитељи деце из равнице су дошли код наставника с приговором, рекавши:

„У овој школи има више деце из равнице него деце која живе у шуми, па зато мислимо да не би требало да учите нашу децу о религији људи који живе у шуми. То би их могло окренути против властитог народа.“

Наставник је несрећан због овог захтева. У паровима, осмислите дијалог између једног родитеља и наставника. Изведите га пред целим одељењем.

Лекција 2

Зашто се људи не слажу?

На чему се заснивају разлике?

Васпитно-образовни циљеви	Ученици могу да размотре разлоге зашто људи имају различита мишљења о важним питањима Ученици могу расправљати о спорним питањима. Ученици могу да размотре које су вредности неопходне да би се утемељила демократска друштва
Задаци	Ученици дају изјаве ,бране своје ставове о низу питања. Ученици анализирају изворе неслагања о спорним питањима. Ученици размишљају о утицају на њихове властите вредности. Ученици развијају смернице како би подстакли поштовање за плурализам и осигурали да се квалитет поштовања и дијалога о јавним питањима потврди.
Наставна средства	Велике налепнице за вежбу „четири угла“.
Методe	Дискусија. Рефлексија. Критичко мишљање. Увођење правила по питању сарадње.

Кључни појам: Плурализам

Плурализам постоји у друштвима која немају један званичан скуп интереса, вредности или веровања. Грађани имају право на слободу мишљења, вероисповести и изражавања. Изузетак су ставови који угрожавају слободу веровања других људи, противзаконити су и неће се толерисати. Држава у којој је дозвољена само једна вера или где се не прихвата ниједна друга, није плуралистичка.

Ток часа: Наставник тражи од ученика да размотре следеће контроверзне изјаве:

Да ли се слажете или не?

- Погрешно је јести животиње.
- Ако је ученик ХИВ позитиван, не треба да буде у истом разреду са здравом децом.
- Пацифисте не би требало присиљавати да иду у војску.
- Смртну казну би требало забранити.
- Женино место је у кући.
- Деци млађој од 14 година не би требало дозволити да раде.
- Пушење би требало забранити у јавним установама.
- Људи би требало да плаћају већи порез.
- Слобода говора није добра ствар.

Сваки ћошак учионице је означен следећим изјавама:

У потпуности се слажем	Слажем се Слажем се	Не слажем се Не слажем се	Уопште се не слажем Уопште се не слажем
------------------------------	------------------------	------------------------------	--

Наставник редом чита сваку изјаву и тражи од ученика да се на основу њихових изјава о датим питањима, помере у одговарајући угао учионице. Ако не могу да се одлуче, треба да остану ту где јесу.

Када су ученици заузели своја места, наставник их пита зашто су изабрали баш то место. У овом делу не би требало допустити никакву расправу. Наставник тражи од ученика који су променили своје мишљење, да се пребаце у други угао учионице.

Наставник затим тражи од ученика да објасне зашто нису могли да се одлуче. Требало би да запишу разлоге своје неодлучности (нпр., можда су им потребне додатне информације, није им јасно на шта се мисли, виде аргументе на обе стране, итд.).

Вежба се понавља три или четири пута с различитим изјавама. Сваки пут би учитељ требало да издвоји разлоге зашто људи имају различите ставове.

У пленарном делу, наставник наглашава да су иста питања довела до прилично различитих одговора ученика. Тада уводи појам плурализам и поставља следећа питања, објашњавајући да ће им она помоћи да разумеју разлоге постојања плурализма у друштвима:

- Размислите опет о питањима која смо размотрили. Која од њих су изазвала код вас најснажније емоције? Зашто?
- Одакле добијамо идеје, вредности и веровања? (Ово ће помоћи ученицима да виде да идеје везане за контраверзна питања, могу доћи из различитих извора.)

Наставник затим пита ученике колико на њих утиче следеће:

- идеје њихових родитеља;
- шта мисле њихови пријатељи;
- њихова религија или култура;
- медији, нпр. новине, ТВ, интернет;
- наставници;
- њихова сопствена личност.

Ученици затим раде индивидуално и слажу појмове по важности, у писаној форми, односно у облику пирамиде (најважнији појам је на врху пирамиде):

појам

појам појам

појам појам појам

Ученици, у пару, упоређују своје пирамиде. Који фактори су најважнији по мишљењу целог одељења? То се може открити на основу бодовања појмова: шест бодова за појмове на врху пирамиде, за појмове у средини четири бода, а за појмове у дну пирамиде по два бода. У групама од четверо, ученици збрајају бодове додељене сваком појму. Упоредити резултате сваке групе.

Наставник објашњава да се плурализам развија у слободном и отвореном друштву. Какогод, ниједно друштво не може да функционише без минимума заједничког договора њених чланова. Наставник тражи од ученика да наведу неке вредности или правила за која мисле да би помогла у превазилажењу одступајућих вредности или интереса. Ученици би могли, на пример, да предложе следеће:

- Поштовати туђе мишљење.
- Покушати да се ставиш у „туђу кожу“.
- Запамтити да је разговор бољи од туче.
- Покушати не вређати било кога.
- Пружити људима прилику да кажу шта мисле.

Ако се људи не могу договорити, можда нам треба механизам као што је гласање, како бисмо донели одговарајућу одлуку.

Лекција 3

На које начине се људи разликују?

Колико су различите људске потребе?

Васпитно-образовни циљеви	Ученици су у стању да: <ul style="list-style-type: none"> - препознају разлоге зашто неки људи имају неједнак приступ образовању; - схвате границе равноправности у ширим заједницама; - разумеју ко дели одговорност за превазилажење баријера равноправности.
Задачи	Ученици критички анализирају хипотетичку ситуацију бавећи се кључним појмовима. Ученици примењују кључне принципе на своју сопствену друштвену ситуацију. Ученици расправљају о кључним питањима која се јављају у лекцији. Ученици пишу писмени задатак.
Наставна средства	Копије приче. Наставни листови 3.2 и 3.3.
Методe	Критичко размишљање. Дискусија. Развијање писаног аргумента.

Кључни појмови

Разноликост: Разноликост не постоји само у вези с етничком припадношћу или националношћу, већ постоје и многе друге које раздвајају људе и које могу бити узрок озбиљних друштвених разлика, нарочито ако они у већини или они који имају власт и утицај услед мањка разумевања или саосећања, не раде ништа да поправе ситуацију.

Равноправност: Постоје две основне врсте једнакости – равноправност у шансама или равноправност у исходу. Могуће је свима пружити једнаке шансе (на пример да иду у школу), али ако се не превазиђу неке препреке (као што је инвалидитет), ова прилика некима може бити ускраћена. Једнакост исхода за циљ има да дозволи сваком детету да се школује без обзира да ли је то дете са одређеним сметњама.

Дискриминација: Понашати се према некоме неправедно на основу расе, рода, сексуалне опредељености, година, веровања, итд.

Ток часа

Наставник чита ученицима причу (наставни лист 3.2). Ова прича садржи низ комплексних питања, која могу да промакну пажњи ученика ако је не слушају пажљиво. Наставник дели наставни лист 3.3 и објашњава задатак.

Ученици раде у пару како би открили што више проблема са којима се суочава особље колеџа „Хоуп“. То записују у облику белешки у прву колону наставног листића („Проблеми“). Затим предлажу начине на које би се могући проблеми решили („Решења“), а у трећу колону („Одговорности“) додају онога за кога мисле да је одговоран да та решења спроведе. Последња колона може да остане празна до следеће етапе.

Ученици затим презентују, упоређују и расправљају о својим резултатима. Као додаток ученичким презентацијама, неки ученици би требало да припреме флип-чарт таблу с истим обрасцем као на листићу за ученике. Ако постоји графоскоп, материјал се може копирати на фолије које попуњавају парови.

Дискусија у одељењу

Наставник и ученици могу поставити нека од следећих питања:

- Да ли мислите да је директорица постигла свој циљ односећи се према сваком ученику подједнако?
- Да ли мислите да је директорица требало да поштује вредности родитеља избеглица и одвојено подучава дечаке и девојчице? Размислите о аргументима за и против.
- Да ли би било боље да су децу-избеглице учили одвојено од осталих ученика? Наведите предности и недостатке сваког приступа, прво за ученике, а затим за ширу заједницу.

Ученици би требало да имају довољно времена да детаљно обраде једно питање, а не да расправљају о свима. Важно је да разумеју да у плуралистичким друштвима људи имају различите потребе, а то може да доведе до сукоба. Због тога је важно да се на поштен начин реше ти сукоби, водећи рачуна о свим појединцима и групама (за више детаља о решавању сукоба види четврту наставну целину). У овом случају школа се може посматрати као микро-заједница у којој млади грађани наилазе на исту врсту проблема који постоје и у заједници као целини.

Следећа питања показују колико је важно ово проучавање. За даље проучавање ће бити потребан додатан час.

Колико су различите образовне потребе деце ?

Кључна питања на која ученици морају да одговоре су, наравно, а) како се носити с овим проблемима и б) да ли би школа требало да игнорише неке од њих (ако да, зашто).

На ова питања је могуће одговорити на два начина: прво, разматрањем на чије ће потребе утицати решавање или игнорисање неког проблема, и друго, идентификујући оне проблеме које може решити школска заједница.

Следећи први начин, ученици ће боље разумети посебне потребе избеглица (и локалних ученика) ако размотре следеће питање: „Која су људска или дечија права ускраћена деци избеглицама?“

Ево неколико категорија образовних потреба. Ученици би требало да пронађу примере следећих потреба и да их запишу у четврту колону наставног листића:

- емоционалне;
- потребе за учењем;
- верске;
- културне;
- језичке;
- физичке.

За сваку категорију ученици морају дати своје примере и о њима поразговарати.

Одговорност и њене границе

Конкретна питања која су се појавила у причи треба да воде до једне општије расправе о једнаким правима и образовању. Ту ће помоћи следећа питања:

- Колико је лако обезбедити најбоље образовање сваком детету, према његовим или њеним специфичним предиспозицијама и потребама?
- Шта може школа да уради и који проблеми захтевају подршку споља, на пример, додатно финансирање од стране локалне администрације?

Ученици овде следе други начин, а анализа води до важног закључка-типично, сложена питања се не могу решити само једним кораком, што у овом случају значи, на пример, проширивањем школе, запошљавањем посебно обученог кадра, итд. Такве мере образовне реформе би биле веома пожељне, али оне могу да се никада не десе јер зависе од политичких одлука (нпр. како расподелити новац добијен од пореза) о којима одлучују други, локално градско веће или министарство просвете. Људи који размишљају само у правцу предузимања тако, наоко радикалног корака, у ствари, могу завршити, а да ништа не направе осим да пребаце кривицу на друге. С друге стране, ствари се могу побољшати и предузимањем малих корака, што у овом случају значи фокусирати се на оне проблеме које директорица, наставник, ученици или родитељи могу сутра да реше ако желе, или ако се сложе.

Овде је важна трећа колона из наставног листића. Ко је одговоран, тј. ко има моћ да нешто промени? Ученици расправљају, да ли су мали кораци (побољшања унутар школске заједнице) довољни, и где су њихова ограничења. Такође могу размишљати о комбинацији малих, краткорочних корака, те већих корака који захтевају више времена. И овде, поново „школа је живот“, једно микро-друштво. Расправа о стратегијама за развој школе уводи ученике у размишљање о политичком одлучивању и стратешком планирању.

Школа је живот

Ученици могу да упореде колеџ „Хоуп“ са ситуацијом у њиховој школи користећи следећу идеју:

„На које препреке у образовању наилазе неки ученици у вашој школи? Шта мислите, ко би требало да се бави овим потребама (влада, директор, запослени или ученици)?“

За решавање овог питања могуће је применити различите методе. То може бити предмет дискусије с целим одељењем, пројекат-интервју с ученицима или се може повезати с пројектом школских новина (видети пету наставну целину).

Писмени задатак

У процесу организовања наставе и учења, важно је бити сигуран да су ученици разумели и да могу да примене оно што су научили. Један од начина да се то оствари јесте да се целокупна дискусија повеже с писменим задатком. То пружа могућност ученицима да размисле о питањима о којима се расправљало у пленарном делу, а може бити посебно корисно за спорије и темељније ученике, који често остају тихи у расправи иако у ствари имају много тога да кажу. Наставник мора да одлучи која тема најбоље одговара нивоу размишљања и разумевања ученика. Може бити довољно да ученици понове расправу и да дају свој властити суд. У захтевнијој вежби, ученици могу да повежу људска права и/или питања неједнакости у друштву, нпр.:

„Европска конвенција о људским правима и Конвенција о правима детета наводе да је дужност владе јадне земље да сваком детету обезбеди школовање и образовање.

- Да ли мислите да је школа испунила ову обавезу? (објасните)

- Шта је потребно да би деца добила образовање које заслужују?
- Шта мислите, чија је дужност да то обезбеди?
- Које друге области живота трпе као резултат неравноправности у друштву?”

Могући резултат одељењске дискусије

Помоћ за колеџ „Хоуп“

Проблеми	Решења	Одговорни	Образовне потребе
(1) Деца избеглице			
Језички проблеми	Посебни курсеви	Директорица, Општинско веће	Језичке
Дечак не говори	Терапија, индивидуална настава	Савет: директорица наставник	Језичке, емоционалне
Девојчица не може да хода	Медицински третман, Посебна настава, Савети за родитеље		Физичке
(2) Баци из места, избеглице и локални ученици			
Вршњачко насиље, задиркивање Банда Претње Гуча, повређен дечак	Расправа у разреду Правила понашања Ученички надзор/мониторинг	Наставници Ученици Родитељи	Емоционалне Друштвене Ставови и вредности
(3) Наставници			
Не могу да се брину за избеглице и локалне ученике	Мања одељења Настава по сменама Више наставника	Локално веће	За учењем Језичке Културолошке Верске
(4) Родитељи			
Желе одвојене часове за дечаке и девојчице	„Не”? „ОК”?	?	Културолошке Верске

Лекција 4

Зашто су важна људска права?

Зашто нам је потребно законодавство да бисмо заштитили угрожене људе и њихова људска права?¹¹

Васпитно-образовни циљеви	<p>Ученици су способни да разумеју:</p> <ul style="list-style-type: none"> - питања која се јављају када људи различитих вредности и начина живота покушају да живе заједно; - разлоге зашто су настали међународни инструменти за људска права, нарочито тамо где су појединци и заједнице угрожени.
Задаци	<p>Ученици:</p> <ul style="list-style-type: none"> - се укључују у критичке анализе и давање приоритета одређеним ситуацијама; - дискутују кроз играње улога између две супротне стране; - развијају кључне принципе који се заснивају на игрању улога и - упоређују их са појединим деловима из Европске конвенције за људска права; - пореде сценарио са стварним примерима о кршењу људских права у њиховој држави; - раде презентације за друге ученике о изабраним деловима из Европске конвенције за људска права.
Наставна средства	<p>Копије сценарија с острвом (наставни лист 3.4). Копије ситуацијских картица за сваку малу групу (наставни лист 3.5). Кључни елементи људских права (наставни лист 3.6). Велики листови папира и материјал за цртање, који су потребни за презентацију.</p>
Методe	<p>Критичко размишљање. Дискусија. Преговарање. Групна презентација.</p>

¹¹ Базирано на лекцији која је настала у Фондацији Грађанство, Лондон (Citizenship Foundation, London).

Додатне информације

Европска конвенција о људским правима је уведена како би заштитила права оних људи чија су основна права, на пример право на живот, верску слободу или једнакост пред законом, оспорена. Све владе, чланице Савета Европе, су се сложиле да се придржавају чланова Конвенције у интересу својих грађана. Свака држава мора поднети извештај међународној заједници из области људских права у својој земљи. Поједини грађани се могу жалити Европском суду за људска права, ако верују да им држава чији су грађани, оспорава њихова људска права. Држава такође може уложити жалбу против друге државе у случајевима кршења људских права, али ово се не дешава тако често.

Европска конвенција о људским правима је уско везана за Општу декларацију о људским правима, која је уведена након геноцида у Другом светском рату.

Ток часа

Наставник користи „картице с „поделом улога“ (наставни лист 3.4) и представља сценарио и две групе које су укључене у инсценирање. Наставник прво описује острво, по могућности помоћу мапе на табли, а онда описује острвљане који тамо живе генерацијама.

Затим, говори ученицима да је стигла још једна група која жели да се насели на острву. Веома су различити од острвљана. Описује досељенике и њихов начин живота, а затим дели разред у две групе. Једна група ће глумити острвљане, а друга досељенике. Постоје два могућа начина расправљања о овим питањима (видети методе 1 и 2). За разреде који су навикли на играчке, употребити методу 1. За оне који су навикли да раде на формалнији начин, употребити методу 2.

Метода 1: играње улога

Ученици раде у пару. Један од њих глуми острвљанина, а други досељеника. Ученици морају размишљати о свим ситуацијама које су описане на малим картицама, са тачке гледишта свог народа. Започеће преговоре с другом скупином (претпостављајући да језик није препрека). Морају покушати да се договоре око следећег:

- а) Који су најозбиљнији проблеми њиховог народа?
- б) Шта желе да постигну преговорима?

Затим, наставник тражи да парови острвљана и парови досељеника седну заједно. Одглумиће састанак два народа и покушати да се усагласе око оба питања и смерница за будућност.

Треба подсетити групе, пре него започну расправу, да острвљани можда неће бити у потпуности срећни све док досељеници не напусте острво, јер њихов начин живота може бити угрожен. С друге стране, досељеници воле ово ново место и спремни су да употребе силу како би ту остали.

Наставник треба да замоли сваку групу од четири ученика да се прво договоре око најважнијих проблема с којима се група суочила, почевши од најозбиљнијег па до безначајног проблема, онолико колико време дозволи.

Метода 2: усмеравања дискусија

Ову вежбу је најбоље извести кроз играње улога, али може да се одради и са ученицима који нису навикли на то. Пола разреда ће посматрати ситуацију из угла острвљана, а друга половина из угла досељеника. Свака ситуација се описује с обе тачке гледишта. Радећи у пару, ученици одлучују који су најозбиљнији проблеми и покушавају да смисле најбољи начин за решавање

сваког питања из њиховог угла гледања. Ученике треба подсетити да постоји „идеалан“ или „праведан“ начин решавања сваког проблема, али стварност (и историја) показују да би једна страна могла да има већу корист од друге због неравнотеже моћи.

Наставник води дискусију за сваку ситуацију, разматрајући проблем и с једне и с друге тачке гледишта. Покушава постићи договор између две групе. Сваку расправу може водити један пар са сваке стране, излазећи пред цело одељење како би представили проблем онако како га они виде. Варијација ове методе јесте да парови расправљају о свакој ситуацији у којој један представља острвљане, а други досељенике.

Испитивање за методе 1 и 2

Испитати ученике о ситуацијама о којима су расправљали, постављајући следећа питања:

- Да ли су питања била једноставна или компликована? Зашто?
- Да ли је свака група добила оно што је желела да добије преговорима?
- Која група је преговарањем добила највише? Зашто?
- Да ли је једна група имала више моралних права од друге у свакој ситуацији?
- Како би могла да изгледа будућност обе групе на острву?
- Шта би могло да спречи превласт једне групе над другом?
- Напишите правила или принципе који би могли да помогну двома групама да живе заједно, у миру на острву. Упоредите тај списак с кључним елементима људских права (види наставни лист 3.6). Који од ових чланака би могао да помогне да људи попут острвљана не изгубе своје острво, свој начин живота и основна људска права?

Наставник истиче да се оваква ситуација догодила много пута у историји, нпр. када су британски досељеници колонизовали Аустралију, или Европљани Северну и Јужну Америку. У то време није било међународних закона о људским правима и многи догађаји који су се одиграли кршили су људска права домородаца. Сличне ситуације се још увек дешавају, нпр. тамо где се јужноамеричким племенима одузима њихова земља, јер међународне компаније експлоатишу руде или секу шуме.

Слављење значаја људских права

Као последњу вежбу везану за ову тему, наставник тражи од ученика (у групама) да одаберу једно од људских права које се налази у Европској конвенцији, а о којем се расправљало током ове наставне целине. Ученици, затим, праве транспарент на којем је истакнуто то право и припремају презентацију о његовој важности. Неки ученици би могли да нацртају поједине сцене играња улога острвљана, да би на драматичан начин приказали проблеме. Оне се могу презентовати у одељењу, другим вршњацима из школе или чак свим ђацима у целој школи. На тај начин се ова наставна целина може увести у пројекат који следи, ако време допусти, и ако су ученици заинтересовани.

Наставни лист 3.1

Школа на ободу шуме

Некада давно, постојала је заједница људи који су живели у густим шумама, на једном планинском венцу. Били су то религиозни људи који су своју децу васпитавали строго, како би поштовали богове свога народа. По њиховој религији, веровало се да не постоје разлике између мушкараца и жена.

Између планина и најудаљенијег дела овога краја простирало се огромно поље. Једна другачија заједница људи је живела у пољу. Они нису имали религију, али су напорно радили једни за друге. Били су жестоки ратници, а мушкарци су били доминантан пол. Жене су биле поштоване, али нису могле да постану вође.

Људи из шуме нису имали ништа са људима из поља. Мрзели су се и бојали се једни других. Некада су, чак, избијали ратови између њих.

Једног дана, млад човек стигне до руба шуме. Разгласи да жели ту да сагради школу како би се деца из обе заједнице могла школовати заједно, те како би, коначно, могао завладати мир између два народа.

Убрзо је једноставна, дрвена грађевина била спремна. Дошао је дан када је учитељ први пут отворио своју школу. Неколико деце из обе заједнице дошло је да види како ће то све изгледати. Родитељи и вође двеју заједница су гледали забринуто.

У почетку је међу децом било проблема. Ругали су се једни другима и често су избијале туче. Деца су, међутим, увидела вредност доласка у школу и ствари су се помало почеле смиривати. Наставник је био строг, али поштен, и према свим ученицима се понашао једнако. Рекао је да поштује оба начина живота, а децу је учио о њиховим различитим начинима живота.

Све више и више деце је почело да похађа школу на рубу шуме.

Међутим, убрзо је постало јасно да у школу иде више деце из поља.

Деца из шуме су сада чинила само четвртину школе. Наставник је разговарао са родитељима обе стране, како би их охрабрио и разуверио.

Али, једног јутра, наставник је стигао и видео да је неко спалио школу до темеља.

(Према причи Теда Хадлстона из Фондације за грађанство)

Наставни лист 3.2

Колеџ „Хоуп“ је школа свих својих ђака

Директорица Колеџа Хоуп је била дарежљива и хумана жена. Снажно је веровала у важност образовања. „Свако заслужује добар почетак у животу“, говорила је својим запосленима. „Не желим да некога стављате у повољнији положај у односу на друге у овој школи. То не би било поштено.“

Онда је, једног дана, у школу стигла група деце избеглица. Њихове породице су избегле из суседне државе због сукоба. Директорица се обратила радницима:

„Ови несрећни, млади људи су све изгубили. Учините да се осећају добродошли у вашим учионицама. Требало би да, што је могуће мање пате. Они нису криви за рат.“

Особље школе се сложило. Деца су распоређена у разреде према својим годинама. Већина деце избеглица су била сама у одељењу, али у једном другом одељењу школу је похађала група од четири избегличка дечака.

Убрзо су наставници приметили да постоје извесне потешкоће у вези са поступањем према деци избеглицама. Један по један, долазили су директорици са својим проблемима. „Избеглица у мом разреду не говори наш језик“, рекао је један наставник. „Немам времена да јој преводим сваку реч. То ми одузима доста времена. Остали ученици испаштају.“ „Избеглица из мог разреда не жели ни са ким да прича.“ приметио је други наставник. „Можда је под траумом од рата. Или можда има потешкоћа у учењу. Шта да радим?“ Трећи наставник је рекао: „Имам дете које је било рањено. Она не може да хода. Не може се укључити ни у једну физичку активност, и не може да се попне степеницама до лабораторије.“

Затим су почели да се јављају и други проблеми. За време ручка, неке избеглице су злостављали и задиркивали њихови вршњаци. Називали су их погрдним именима, а нека деца су им рекла да се врате одакле су дошли.

Четворица дечака из истог разреда основала су банду да би се заштитила. Једнога дана избила је туча између једног од њих и дечака из места. Избеглица га је тешко повредио. Наставници су се жалили директорици да би дечак требало да буде избачен из школе. Директорица се питала да ли би то било поштено, узимајући у обзир све што је млади избеглица проживео. Наставници су рекли:

„Покушали смо све да ово успе, али наша деца превише испаштају. Не можемо у исто време учити децу избеглице и дати све од себе за ученике из нашег места.“

Недуго после тога, директорица је позвала родитеље деце избеглица. Они су рекли:

„Не свиђа нам се што дечаки и девојчице заједно похађају часове физичког. То се коси с нашом вером и културом.“

Директорица је коначно почела да губи стрпљење. Ово је сматрала озбиљним проблемом, али је у срцу знала да не сме губити наду.

Наставни лист 3.3
Помоћ за Колеџ „Хоуп“

Проблеми	Решења	Одговорна лица	Потребе
(1) Деца избеглице			
(2) Избеглице и локални ученици			
(3) Наставници			
(4) Родитељи			

Наставни лист 3.4**Острвљани и досељеници (картице с поделом улога)****Прва група: Острвљани**

Ви сте група острвљана. Ваш народ живи на овом острву хиљадама година. Ваши преци су покопани на светим местима у планинама, и ви верујете да су њихове душе још увек тамо.

Водите веома једноставан начин живота. Жене се старају о деци, док мушкарци лутају острвом ловећи животиње и сакупљајући храну из бујне вегетације. Ваши људи верују да је свако одговоран за очување природе, и да је, као такву, сачува за следећу генерацију. Ваше оружје су копља, лук и стрела, те замке за животиње.

Ваша религија се заснива на поштовању природе, а ваша култура на важности ваше заједнице. Када је несташница хране, сви деле, а људи напорно раде једни за друге. Када хране има у изобиљу, људи се окупљају и певају, плешу, те причају приче. Ваш народ нема потребе да пише.

Имате само неколико закона. Вођа племена може да прогласи нове законе, ако је то потребно. Он, такође, може решити несугласице међу члановима ваше заједнице.

Друга група: Досељеници

Ви сте с групом људи који су допловили из Европе у потрази за новим начином живота за себе и своју породицу. Желите да пронађете једну од нових земаља које су откривене на другој страни света. Надате се да ћете се тамо населити како бисте саградили куће и фарме, те постали богати.

Са собом носите алат за обрађивање земље, као и пушке за лов. Ваша култура је утемељена на образовању и напорном раду. Свако жели да буде богат и да удобно живи. Немате своју религију, али верујете да би људи требало да имају право да следе своју судбину.

Желите да о стварима у својој новој заједници одлучујете на демократски начин. Напустили сте друштво где је само једна елитна група имала моћ и где су постојале велике разлике у богатству. Желите да утемељите друштво у којем су сви људи једнаки или где свако има једнаку шансу да успе.

Наставни лист 3.5

Ситуацијске картице: Острвљани

Погледајте следеће ситуације и унутар групе одлучите шта би требало да се уради.

Острвљани

1О Нове ограде

Поједини досељеници су почели да постављају ограде око својих кућа, преко стаза које сте ви увек користили како бисте пратили своја стада. Неке од њих сте срушили.

2О Уљез на туђем земљишту

Један острвљанин је прелазио преко места које су досељеници оградиле. Убијен је.

3О Мешовити брак

Један од острвљана се заљубио у досељеницу. Желе да се венчају и да живе у једној од заједница досељеника. Породица тог мушкарца је веома несрећна због тога.

4О Света места

Неки од досељеника копају у планинама у потрази за минералима, на местима (по вашем веровању) на којима живе душе ваших предака. Та места су света за вас. У знак протеста напали сте неке људе који су тамо копали.

5О Образовање

Неки од досељеника су отворили школу и позвали вашу децу да се придруже и науче да читају и да пишу.

Досељеници

1Д Нове ограде

1Д Нове ограде

Острвљани су срушили неке од ограда које сте поставили да бисте ту чували животиње које сте уловили.

2Д Уљез на туђем земљишту

Острвљани су упадали на нека од места које сте оградиле за своје животиње. Једног сте упозорили, а затим упуцали.

3Д Мешовити брак

Једна од досељеница се заљубила у острвљанина. Желе да се венчају и да живе у заједници досељеника. Неки досељеници су несрећни због тога.

4Д Света места

Открили сте вредне минерале у планинама. Моћи ћете да их продате трговцима код куће. Чини се да острвљани сматрају планине светима, а ви мислите да је то само празноверје. Напали су људе који су тамо копали.

5Д Образовање

Неки од досељеника су отворили школу. Позвали су острвљане да пошаљу своју децу у школу.

Наставни лист 3.6

Кључни елементи људских права¹²

1. Право на живот.
2. Заштита од тортуре.
3. Заштита од ропства.
4. Право на слободу и безбедност.
5. Право на правично суђење.
6. Право на накнаду у случају повреде.
7. Заштита од дискриминације; право на равноправност.
8. Право да се буде признат као особа; право на националност.
9. Право на приватност и породични живот.
10. Право на закључивање брака.
11. Право на личну својину.
12. Право на слободу кретања.
13. Право на уточиште.
14. Слобода мишљења, савести и вероисповести.
15. Слобода изражавања.
16. Слобода окупљања и удруживања.
17. Право на храну, пиће и дом.
18. Право на здравствену заштиту.
19. Право на образовање.
20. Право на запошљавање.
21. Право на одмор и слободно време.
22. Право на социјалну заштиту.
23. Право на политичко деловање.
24. Право учешћа у културном животу.
25. Забрана кршења људских права.
26. Право на друштвени ред који препознаје људска права.
27. Дужности појединца.

---

¹² Ова листа се базира на материјалима за наставнике у петој наставној целини „Права, слободе и одговорности.“

НАСТАВНА ЦЕЛИНА 4: Сукоб Шта урадити ако не мислимо исто?

4.1. Решавање сукоба

Како се носити с озбиљним неслагањима?

4.2. Примена приступа "шест корака "

Како можемо да избегнемо свађу са суседом?

4.3. Кад људска права стоје у супротности

Супротстављена људска права. Шта сад чинити?

4.4. Прибегавање насиљу

Да ли је употреба насиља оправдана у неким случајевима ?

ЧЕТВРТА НАСТАВНА ЦЕЛИНА: Сукоб Шта урадити ако не мислимо исто?

Појам мира има важну културну димензију. Традиционално, у културама Далеког истока, мир има више везе са унутрашњим миром (мир у нашим мислима и срцима), док се у западном свету сматра да је мир изван појединаца (одсуство рата или насилних сукоба). У Индији, на пример, реч за мир је „сханти“, што подразумева савршен ред ума или мир у уму. Ганди је своју филозофију и стратегију заснивао на појму који се зове „Ахимса“ што, отприлике, значи „обуздати се од свега што је иоле штетно“. Он је рекао: „Дословно говорећи, Ахимса значи ненасиље. Али за мене има много веће, неописиво веће, значење. То значи да не можете никога повредити, не можете пружити уточиште лошим мислима, чак ни у вези с онима које сматрате својим непријатељима. Онај ко следи ову доктрину, нема непријатеља.“ У традицији Маја, мир се односи на појам благостања и повезује се с идејом савршеног баланса између различитих подручја нашег живота.

„Позитиван мир“ описује стање у којем се колективна воља усмерава ка промовисању мира и отклањању препрека миру. Обухвата посвећеност друштвеној правди, а на тај начин се промовише идеја да је мир одсуство страха, насиља или рата. Обухвата и посвећеност ненасилном решавању сукоба и покушава да подстакне капацитете појединаца и група како би се на конструктиван начин носили са социјалним проблемима. За едукаторе ЕДЦ то такође значи промовисање демократских процеса у разреду, усмеравајући се на питања моћи или њене злоупотребе, као и свакодневно охрабривање вештина слушања и конструктивног разговора, те решавања сукоба¹³.

Да ли је насиље природно? Многи људи су уверени да су људска бића по природи насилна, а последица тога је да у нашим животима и друштвима не можемо избећи ратове, сукобе и насиље уопште. Стручњаци у овој области тврде да можемо избећи насилничко размишљање, осећања и деловање. Севиљска изјава о насиљу, коју је 1986. године развила група професора и научника из многих земаља ово потврђује изјављујући:

- “1. Научно је нетачно тврдити да смо од наших предака наследили потребу за ратовањем (...) Вођење рата искључиво је људски феномен и не налазимо га код животиња (...).
2. Постоје културе које нису ратовале вековима, као и културе које ратују често само у одређеним раздобљима (...).
3. Научно је нетачно тврдити да је рат или било који други облик насилног понашања генетски програмиран у људској нарави (...).
4. Научно је нетачно тврдити да људи имају “насилан ум” (...) наше деловање је обликовано тиме како смо условљени и социјализовани (...).”

Већина нас је условљена нашим окружењем па реагујемо агресивно и насилно. Учимо да мислимо, осећамо и да се понашамо агресивно, у неким случајевим насилно. Где год живимо, изложени смо друштвеном и културном притиску који нас условљава да стално читамо о насиљу, гледамо насиље и слушамо о насиљу. Телевизијске емисије, рекламе, новине, видео игрице, те филмска и музичка индустрија, увелико доприносе овој ситуацији. Пре него уђе у пубертет дете је видело на хиљаде убистава и сцена насиља само гледајући телевизију. Наша модерна друштва се, свесно или несвесно, не извињавају за насиље. Насиље се посматра као нешто што има позитивну вредност. У већини култура се рећи "не" насиљу и избегавање

¹³ Извор: „COMPASS, a manual for human rights education with young people“, Council of Europe, Strasbourg, 2002, 376ff.

физичког насиља или сукоба, може посматрати као знак слабости, посебно код мушкараца који осећају велики притисак својих вршњака још од веома ране доби.

За додатне информације видети додатни материјал за наставнике на крају ове целине¹⁴.

Образовање за демократско грађанство и људска права

Кроз ову серију часова ученици ће:

- побољшати увид у механизме који стоје у позадини сукоба;
- побољшати увид у ненасилно решавање сукоба;
- побољшати способност да се носе са сукобима у свом властитом окружењу;
- побољшати способност да схвате гледишта и потребе свих страна укључених у сукоб;
- побољшати увид у међусобно супротстављена људска права;
- побољшати своје критичко размишљање о употреби насиља;
- побољшати свој увид у то како савладати насиље с којим су суочени;
- бити стимулирани да сукобима приђу на ненасилан начин.

---

¹⁴ Извор: "COMPASS", a manual for human rights education with young people" Council of Europe, Strasbourg 2002, 380.

Наставна целина 4: Сукоб

Шта урадити ако се не слажемо?

Тема часа	Васпитно-образовни циљеви часа	Задаци	Наставна средства	Методе
Лекција 1 : Решавање сукоба	Увођење приступа шест корака у решавању сукоба.	Анализирати сукоб; пронаћи решења.	Наставни лист 4.1	Рад у малим групама.
Лекција 2 : Примена приступа шест корака	Учење о примени приступа шест корака.	Анализирати сукоб; пронаћи решења у корист обеју страна.	Наставни лист 4.1 Наставни лист 4.2	Рад у малим групама.
Лекција 3: Кад људска права стоје у супротности	Учење о томе како препознати и анализирати ситуације у којима су људска права супротстављена.	Анализирати ситуацију у којој су људска права у супротстављена.	Наставни лист 4.3 Наставни лист 5.2	Рад у малим групама. Критичко размишљање.
Лекција 4 : Прибегавање насиљу	Развијање критичког размишљања о прихватљивости употребе насиља и о личном понашању.	Размислити о употреби насиља и о личном понашању.	Наставни лист 4.4	Рад у малим групама. Критичко размишљање.

Лекција 1

Решавање сукоба

Како се носити с озбиљним неслагањима?

Васпитно-образовни циљеви часа	Увођење приступа ""шест корака"" у решавању сукоба.
Задаци	Анализирати сукоб; пронаћи решења.
Наставна средства	Листови папира или свеске и хемијске оловке. Наставни лист 4.1.
Методe	Цео разред или рад у пару (није обавезно).

Додатне информације: Конфликти и њихово разрешавање

Сукоби су део нашег свакодневног живота. На њих не треба гледати као на негативан догађај, већ као на сукоб интереса између различитих појединаца или група. У политици, сукоби су чак важан део јавне расправе. Различите друштвене групе се интегришу само кроз отворени сукоб и тражење компромиса. Решавање сукоба (тражење компромиса) је вештина која се може научити. Ова наставна целина ће томе допринети.

Обе стране на добитку: описује ситуацију у којој обе стране имају подједнаке користи од договореног решења сукоба и осећају да су постигле оно што су желеле. Ово се сматра најидеалнијим решењем сукоба и представља неку врсту сигурности да се сукоб неће поновити.

Победа – пораз или пораз - победа: описује ситуацију у којој решење сукоба значи да је једна страна добила, а друга изгубила. Ова врста ситуације често значи да ће се сукоб опет распламсати, јер онај који губи није остварио никаву добит.

Обе стране на губитку: описује ситуацију у којој ниједна страна не добија решењем сукоба. Ова ситуација често значи да је сукоб само привремено нестао и врло вероватно ће опет испливати на површину.

Ток часа

Наставник започиње час писањем речи „СУКОБ“ на левој страни табле. Ученике ће замолити да на лист папира напишу изразе и речи које асоцирају на реч „сукоб“.

Исто раде и код речи „МИР“, коју наставник пише на десној страни табле. Затим прозива 10 ученика да прочитају своје речи. Речи се записују на табли, а ученици износе своје коментаре на следећа питања:

- Да ли сте изненађени неком од наведених речи?
- Да ли су све речи везане за сукоб негативног, а оне везане за мир позитивног значења?

Наставник затим пита ученике да наведу примере сукоба које су сами искусили или који су се десили у њиховом окружењу. Требало би да кажу да ли ти сукоби припадају категорији сукоба који се могу решити и који представљају први корак ка компромису, или категорији сукоба који се не могу решити. Наставник затим напомиње да сукоби не морају нужно да воде ка насиљу и да су могући конструктивни приступи сукобима.

У наставку часа, наставник наводи конкретан пример сукоба који може да се деси у једној породици.

„Каћа је осамнаестогодишњакиња која жели да гледа видео који је недавно добила од другарице. Њен брат, петнаестогодишњи Мартин, истовремено жели да гледа своју омиљену телевизијску емисију. Нажалост, имају само један телевизор.“

Наставник даје копију наставног листа 4.1 сваком ученику и почиње анализу сукоба користећи доле описани приступ "шест корака".

Кораци 1 и 2 предузимају се унутар целе групе, а води их наставник који инсистира на проналажењу стварних „потреба“ обе стране, те да се да јасна дефиниција сукоба.

У кораку 1 важно је да се на непровокативан начин наведу реалне потребе сваке стране. Мора се навести које су стварне потребе у позадини проблема, пошто се оне могу разликовати од потреба које изнесе свака страна. У другом кораку, проблем у позадини сукоба се формулише тако да се обе стране сложе.

Трећи корак води проналажењу могућих решења. У овој фази, решења не би требало коментарисати нити просуђивати – сваки облик решења је добродошао. Трећи корак би се могао одигравати у паровима. Наставник затим уводи концепт приступа „пораз-пораз“, „победа - пораз“, „пораз-победа“ или „победа-победа“ у анализирању решења, те тражи од парова да оцене своја решења користећи дотични концепт (корак 4).

Ако ученици открију да ниједно од њихових решења не одговара приступу „победа-победа“, подстакнути су на даље размишљање. Какогод, увек ће бити случајева у којима није могуће решење „победа-победа“. Након што представе своје одговоре, наставник позива групу да одлучи које решење је најбоље (корак 5). У стварном сукобу, у којем су стране директно укључене у овај приступ за решавање сукоба, стране морају да прихвате решење. Наставник завршава представљајући укратко могућност корака 6. Кључни елеменат корака 6 је што се након одређеног времена (неколико минута, сати, дана или недеља, у зависности од природе сукоба) оцењује решење и, ако је потребно, прилагођава га.

У закључку, наставник подржава расправу о томе да ли један метод као што је приступ "шест корака" може функционисати, у којој ситуацији, и које би биле последице ако би такав метод био нашироко познат и коришћен. То би требало да буде предмет дискусије у односу на различите групе, контексте, као што су:

- вршњачке групе;
- породица;
- разред;
- школа;
- држава;
- ратни сукоб;
- спорт.

Лекција 2

Примена приступа "шест корака"

Како можемо да избегнемо свађу са суседом?

Васпитно-образовни циљеви часа	Научити примену приступа "шест корака".
Задаци	Анализирати сукоб и пронаћи решења од којих обе стране имају користи.
Наставна средства	Копија једног од сценарија сукоба из наставног лист 4.2 за сваку мању групу. Наставни лист 4.1.
Методe	Рад у малим групама.

Додатне информације

Мирно решавање сукоба не може почети да се примењује самим разумевањем теоријског концепта. Морамо поступати с вештином која се да научити, а на овом часу се ученицима пружа могућност да науче како да примене мирно решавање сукоба у пракси. Следећи корак биће примењивање овог знања на реалне ситуације у школи.

Ток часа

Наставник започиње час објашњавајући ученицима да им је задатак да примене приступ "шест корака" у решавању сукоба у различитим конфликтним ситуацијама.

Ученици се деле у мале групе од четворо или петоро. Добијају копију наставног листа 4.2 (сценарија сукоба). Свака група ради на једном од сценарија. Ученици такође добијају наставни лист 4.1 под називом „Приступ "шест корака" у решавању сукоба“. Након што су групе завршиле, представници група представљају својих шест корака целом разреду. Ово прво урадити за „сукоб 1“, а затим за „сукоб 2“.

Након њихових презентација, наставник води расправу о решењима, постављајући питања:

- Да ли разумемо „потребе“ и „дефиницију проблема“? Да ли постоје нерешена питања?
- Да ли можемо пронаћи друга решења за која мислимо да би дугорочно била боља?

У другом кораку, наставник тражи од ученика да раде на сукобима који су се већ десили или се дешавају у школи, у вршњачкој групи, у земљи, итд. Бирају један или више сукоба (што зависи од расположивог времена). Размишљају о могућим решењима „победа-победа“.

Уместо расправе, ситуације се могу и одглумити. У случају играња улога, један ученик би глумио страну А, а други страну Б, док би трећи имао улогу посредника. Наставник затим може од сваке групе тражити повратну информацију о томе на који начин су решили сукоб. Може се расправљати о различитим решењима, као и о процесима помоћу којих се покушало доћи до решења. Ови додатни елементи могу одузети доста времена, стога би њих требало одржати као ваннаставну активност или као додатни час.

Ако наставник искористи две студије случаја као средство за увођење облика посредовања, онда може пружити основне информације о правном систему решавања сукоба у држави (облици посредништва, могућност да сукоб заврши на суду, итд.).

Лекција 3
Сукоб људских права
Судар између људских права. Шта сада?

Васпитно-образовни циљеви часа	Научити како препознати и анализирати ситуације у којима су људска права у сукобу.
Задаци	Анализирати ситуацију у којој су људска права у сукобу.
Наставна средства	Велики лист папира и фломастер за сваку групу. Наставни лист 4.3 Наставни лист 5.2
Методе	Рад у малим групама. Критичко размишљање.

Додатне информације

Иако се на први поглед чини да људска права нуде јасне одговоре, то није увек тако. У ствари, постоје многе ситуације у којима се нечија права сукобљавају с правима неког другог. У том случају, критичко размишљање може помоћи да се одмере права једних и права других, те да се нађе сопствено решење.

Ток часа

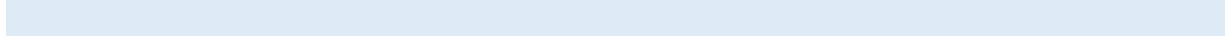
Радне групе (четири или пет ученика у свакој) добију случај о привидном или стварном сукобу људских права (наставни лист 4.3 „Пет случајева сукоба људских права“), велики лист папира и маркер.

Ученици прво расправљају о томе која су људска права укључена у сукоб. За дискусију, групама се може дати списак људских права (наставни лист 5.2). Када се сложе око тога која права су у сукобу, исписују папир како је доле приказано. Наставник ово може припремити на табли, и написати права о којима се ради у прву рубрику.

Број случаја
Људска права која су укључена
Решење
Основаност таквог решења

Други задатак је спровести отворену дискусију о томе шта би, по мишљењу ученика, могло да буде решење сукоба. Наводе разлоге свог избора и записују их на папир.

Затим, свака група бира представника који ће презентовати одговоре групе пред целим разредом. Наставник може да тражи од ученика повратну информацију у вези са направљеним изборима, као и да ли се слажу или не са идејама одређене групе.

Лекција 4

Прибегавање насиљу

Да ли је употреба насиља у неким случајевима прихватљива?

Васпитно-образовни циљеви часа	Развити критичко мишљење о прихватљивости употребенасиља и о личном понашању.
Задаци	Размислити о употреби насиља и о личном понашању.
Наставна средства	Картице или листићи папира са случајевима из наставног листа 4.4 за сваку групу. (Наставник мора имати информације о правном систему за решавања сукоба у земљи.)
Методe	Рад у малим групама. Критичко размишљање.

Додатне информације

Иако се мир у свету сматра крајњим циљем, ни међународни закони о људским правима нити међународно хуманитарно право не искључују употребу насиља у апсолутном смислу. Циљ часа је да допринесе критичком размишљању ученика о легитимности употребе насиља у специфичним случајевима. Од ученика се тражи да размисле о свом властитом понашању са аспекта насиља, којим се они сами или други служе у њиховом окружењу.

Ток часа

Ученици се деле у групе од четворо или петоро. Ученик или наставник представљају случај 1 из наставног листа 4.4.

Можда ће бити тешко обрадити сва четири случаја на једном часу. Стога, наставник може дати различите случајеве различитим групама, може да одабере два од четири случаја или да дода још један час.

Задатак групе је да расправља о случају користећи питања која су написана на картици, усмено презентује своје одговоре. Наставник мора бити свестан да је кључно питање које се обрађује, до које мере би требало да буде прихватљива употреба насиља. Након што је свака група одговорила, наставник може да да неке додатне информације које су везане за овај случај пре него што представи следећи.

Наставников примерак случајева, питања и додатних информација:

Случај бр. 1

За време демонстрација везаних за антиглобализацију, једна мала група људи почиње да баца камење на зграду седишта познате транснационалне компаније. Полицајци, присутни на лицу места, покушавају да ухвате људе који су одговорни за насталу ситуацију. За време те интервенције, људи који бацају камење, ухвате једног полицајца и озбиљно га премлаће.

Питања:

1. Да ли би било прихватљиво да полиција не интервенише користећи силу, како би избегла ескалацију сукоба?
2. Да ли би било прихватљиво да полицијске снаге употребе своје оружје и пуцају на људе који бацају камење?
3. Да ли би било прихватљиво да полиција интервенише употребом аутоматског оружја?
4. Да ли би било прихватљиво да полиција чека док не буде у могућности да интервенише воденим топовима?

Додатне информације

Следећи међународне стандарде, полиција може употребити силу под одређеним условима. Сила би требало да се употреби само ако је неопходно (тј. у најмањој могућој мери). Ако би надлежни наредио свом полицајцу да интервенише на начин који је потпуно супротан овом правилу, правила УН очекују од њега/ње да одбију да изврше наредбу.

Случај бр. 2

Држава X објављује рат држави Y јер Y јасно штити, и чак финансира, групе побуњеника из државе Y које делују против државе X. Обавештајне снаге државе X откривају у којем селу је смештена група добро организованих и наоружаних побуњеника, и сазнају да планирају велики бомбашки напад на важну индустријску мету.

Питања:

1. Да ли би било прихватљиво да држава X бомбардује село, побринувши се да само неколико људи, укључујући и локално становништво, преживи?
2. Да ли би ово последње било прихватљиво након јасног захтева да се побуњеници предају, те јасног упозорења локалном становништву да напусте село и окупе се на локалном спортском стадиону, где би им било дозвољено да уђу након претреса због оружја?
3. Да ли би било прихватљиво не интервенисати употребом силе? Којих се још алтернативних решења можете сетити?

Додатне информације

По Женевској конвенцији о ратном праву, није предвиђена потпуна забрана употребе војне силе, али су забрањене неке врсте интервенција и оружја. Једно од начела је да се војна сила не би смела употебити против цивилних циљева, тј. не би смела бити свеобухватна нити диспропорционална: на пример, морају да се предузму озбиљни покушаји како би се избегле цивилне жртве, уздржавањем од кориштења најснажнијих бомби против војних циљева, у ситуацијама где су довољне и слабије бомбе. На тај начин се могу избећи цивилне жртве („коллатерална штета“). То не значи да „Женевска конвенција“ о ратном праву сматра коллатералну штету неприхватљивом, већ је само узима у обзир до одређене мере.

Случај бр. 3

Г. Х, младић који ради као техничар у локалној болници, редовно туче своју жену када се врати кући пијан. Његова жена је једном обавестила полицију о батинама које добија од мужа, а које су понекад озбиљне. Комшиница, која је случајно постала свесна целе ситуације, сада може да замисли шта се дешава код комшија када чује да се свађају и вичу.

Питања:

1. Да ли би комшиница у таквим случајевима требало да обавести полицију или је то неприхватљиво задирање у туђу приватност?
2. Да ли полиција треба да интервенише ако добије информације од некога?

Додатне информације

“(...) Државе би требало да осуде насиље над женама, не позивајући се ни на какве обичаје, традицијске или религијске разлоге како би избегле своје обавезе у вези с тим. Требало би да свим расположивим средствима и без одлагања спроводе политику елиминисања насиља над женама, а то значи да би морале да:

(а) размотре, ако то још нису учиниле, ратификацију или приступање Конвенцији о уклањању свих облика насиља над женама, односно, повећати статус суздржане у односу на Конвенцију;

(б) се уздрже од насиља над женама;

(в) истрају у спречавању, истраживању и, у складу с националним законодавством, кажњавању сваког чина насиља над женама, било да су их починила државна или приватна лица(...).”;

Члан 4 Декларације УН о елиминацији насиља над женама (1993).

Случај бр. 4

Лео, 13, је мршав и поприлично низак дечак. Често га малтретирају неки старији дечаки док се игра на месном игралишту. Овај пут им он одговара да га не би смели стално малтретирати, и да се понашају као необразовани и примитивни људи. Неки старији дечаки због тога почну да га озбиљно тучу. Леов пријатељ, улазећи на игралиште, види шта се дешава. И неки старији људи виде шта се дешава док прелазе игралиште на путу од пијаце ка кући.

Питања:

1. Да ли би Леов пријатељ требало да се умеша у овом случају? Како?
2. Да ли старији људи треба да се умешају? Како?
3. Која друга решења бисте предложили?

Као додатни задатак, ученици могу осмислити писмо старијим дечацима у којем објашњавају шта мисле о њиховом понашању. То би могао бити задатак за домаћи рад или за групе које брже раде.

Материјал за наставнике о Међународном хуманитарном праву

Шта је међународно хуманитарно право?

Међународно хуманитарно право (МХП) садржи хуманитарна начела и међународне уговоре с намером да се заштите животи људи и да се ублажи страдање војника и цивила за време војних сукоба. Његови основни законски документи су споразуми Женевске конвенције из 1949. године, четири споразума која су потписале готово све земље у свету. Споразуми дефинишу основна права војника који не учествују у даљој борби због рањавања, болести или заробљеништва, те права цивила. Додатни Протоколи из 1977. године, који употпуњују Женевске конвенције, проширују та права.

Кога штити МХП? Да ли МХП штити мене?

МХП штити рањене, болесне или заробљене припаднике оружаних снага и цивиле. Рањени и болесни борци, којој год националности да припадају, морају бити збринуте у складу са одредбама Прве женевске конвенције. Они не могу бити убијени, мучени или изложени биолошким експериментима. Морају такође имати одговарајућу заштиту против пљачке или било каквог лошег поступања. Конвенција штити и медицинске раднике, војно верско особље, војно-медицинске зграде и мобилне јединице.

Рањени, болесни, те војници који су претрпели бродолом на мору под заштитом су Друге женевске конвенције. Они примају исту заштиту као војници на копну, уз додатне услове везане за море. Бродови-болнице су такође заштићени.

Према ратним затвореницима, које штити Трећа женевска конвенција, мора се поступати хумано; мора им се обезбедити адекватан смештај, храна, одећа и здравствена заштита. Не смеју да буду мучени или изложени медицинским експериментима, морају бити заштићени од насиља, увреда и јавне знатижеље. Затворени ратни дописници и цивили који имају дозволу да прате војску, такође имају овај статус.

Цивиле штити Четврта женевска конвенција. Стране у сукобу морају да у сваком тренутку разликују цивиле од војника, и да усмере своје операције искључиво против војних циљева. Цивилима мора бити дозвољено да живе нормално, колико је то могуће. Морају бити заштићени од убистава, мучења, пљачке, одмазде, уништавања имовине и заробљеништва. Мора се поштовати њихова част, породична права и верска уверења. Окупаторске силе морају осигурати и дозволити сигуран доток хране и медицинских средстава, постављање болница и сигурних зона за рањене, болесне, старе, децу, труднице и мајке мале деце. Ова Конвенција пружа посебну заштиту женама и деци. Болничко особље које се брине о овим појединцима, такође се мора поштовати и заштитити.

Женевске конвенције апелују на хуманитарну помоћ Међународног комитета Црвеног крста (МКЦК), Црвеног крста и Црвеног полумесеца националних друштава или других непристрасних хуманитарних организација, које су овластиле сукобљене стране.

Правимо ли разлику између хуманитарног права и људских права?

Да, али се она међусобно допуњују. Оба желе да заштите појединце од насиља и да сачувају људско достојанство, али се појављују у различитим условима и имају различите суштинске документе. МХП се примењује у време оружаних сукоба како би се ограничила патња проузрокована ратом, и заштитили они који су пали у руке супротне стране. Примаран фокус МХП је очување основних права рањених, болесних бораца, ратних заробљеника и цивила. Право за заштиту људских права се примењује у време мира или рата, али је основни задатак

заштитити људе и њихова, међународно призната, цивилна, политичка, економска, социјална и културна права која крше владе.

Шта каже МХП по питању деце-војника?

Хуманитарно право забрањује деци да учествују у борбама, али деца-војници и даље представљају озбиљан проблем у многим деловима света. МХП захтева да се деца млађа од петнаест година, не би смела регрутовати у војне снаге, те да треба предузети „све могуће мере“ како би се осигурало да они не учествују директно у борбама. У регрутовању оних између петнаест и осамнаест година, приоритет се мора дати оним најстаријима (Члан 77, Протокол I). На несрећу, број деце која постају војници, било добровољно или силом, у порасту је. Деца која живе у просторима где су присутни сукоби, посебно она која су одвојена од својих породица или су маргинализована на друге начине, могу постати потенцијални регрути. Деца су често присиљена да се придуже оружаним групама или да постану деца-војници како би преживели.

Када се примењује МХП?

МХП се примењује код оружаних сукоба (рат) између народа (међународни оружани сукоб) или унутрашњих оружаних сукоба, као што су грађански ратови.

Да ли МХП важи и за терористичке нападе од 11. септембра 2001?

Иако је 11. септембар 2001. године донео смрт и уништење на степену који можемо повезати са оружаним сукобом, није јасно да ли се примјењује МХП. МХП се примењује у оружаним сукобима између држава (међународни оружани сукоб) или унутрашњим оружаним сукобима, попут грађанских ратова. Да је шокантне нападе на цивилне циљеве у Њујорку и Вашингтону починила терористичка мрежа која делује самостално, онда би они представљали страшне злочине, а не дела рата код којих се примењује МХП.

Да ли МХП обезбеђује посебну заштиту женама?

Да. Иако жене уживају једнаку законску правну заштиту као и мушкарци, Женевске конвенције признају принцип да „жене треба да се третирају с пуним поштовањем због њиховог пола“ (члан 12. I и II Женевска конвенција, члан 14. III Женевска конвенција). То значи да је обезбеђена додатна заштита како би се нагласиле посебне потребе жена које произлазе из родних разлика, части и скромности, трудноће и рађања деце. На пример, жене, војни заробљеници или затвореници, морају бити у одвојеним просторијама од мушкараца, под сталним надзором других жена. Жене би требало да буду заштићене од силовања, присилне проституције или било ког другог облика недоличног напада“ (IV Женевска конвенција, члан 27, 75 и 76. Протокол I). Труднице, родиле и дојиље морају, такође, имати приоритет (члан 70. Протокол I). Како бисте научили више о питањима у вези жена у оружаним сукобима, погледајте недавну студију о „Женама суоченим с ратом“ на www.womenandwar.org.

Како МХП штити децу?

МХП забрањује нападе на цивиле и посебно наглашава заштиту деце. Сви цивили се морају заштити од убистава, мучења, пљачки, одмазде, уништавања имовине. Морају се поштовати њихова част, породична права и верска уверења. Окупаторске силе морају обезбедити и дозволити сигуран доток хране и медицинске опреме, постављање болница и сигурних зона за рањене, болесне, старе, децу, труднице и мајке мале деце. Посебне одредбе односе се на заштиту деце која су без родитељске пратње, психосоцијалних потреба те комуникације унутар породице.

Деца млађа од петнаест година, која су сирочад или су одвојена од својих породица, морају бити збринута. Мора им бити омогућено да поштују своју веру, као и школовање.

Да ли се убијање цивила у току рата сматра кршењем МХП?

Главни циљ МХП је заштита цивила. Према IV Женевској конвенцији, цивили се морају штитити од убистава и мора им се дозволити да воде нормалне животе, ако безбедност то

допушта. Додатни Протокол I из 1977. обезбеђује додатне детаље за проширење заштите цивила у међународним оружаним сукобима. Иако су Сједињене Америчке Државе потписале Протокол I, он још увек није ратификован. Па ипак, САД су нагласиле да ће се придржавати ових одлука које многи сматрају кодификацијом општеприхваћеног обичајног права, ствараног стотинама година.

Основно правило, на принципу разликовања, описано је у члану 48. Протокол I, који каже: „Да би се обезбедило поштовање и заштита цивилног становништва и цивилних објеката, стране у сукобу треба да у сваком тренутку разликују цивилно становништво од војске, као и цивилне од војних објеката. Своје војне операције треба да усмере само против војних објеката.“ Како би се забранили директни напади, МХП, такође забрањује насумичне нападе на цивиле. Они се могу десити, на пример, када напад оружаних снага на војни циљ не узима у обзир претеране негативне последице на цивиле (члан 41. Протокола I).

Међутим, нису сва страдања цивила незаконита за време рата. МХП не ставља оружани сукоб ван закона, већ покушава да уравни тежи правно признато право једне нације да легитимно нападне војне циљеве током рата, с правом да се цивилно становништво заштити од непријатељског деловања. Другим речима, узимајући у обзир природу ратовања, МХП унапред очекује одређену количину „коллатералне штете“ која понекад, нажалост, укључује и цивилне жртве.

Наставни лист 4.1

Приступ „шест корака“ у решавању сукоба

<p>1. Потребе стране А</p> <p>а) б) в) г)</p>	<p>1. Потребе стране Б</p> <p>а) б) в) г)</p>
<p>2. Дефинисање проблема</p>	
<p>3. Идеје за решења</p> <p>а) б) в) г)</p>	
<p>4. Оцењивање решења за страну А</p> <p>а) б) в) г)</p>	<p>4. Оцењивање решења за страну Б</p> <p>а) б) в) г)</p>
<p>5. Које решење је најбоље?</p>	
<p>6. Одлучи како и када ће бити оцењено решење</p>	

Наставни лист 4.2

Сценарији сукоба

Сукоб 1

Двојица суседа се расправљају око оградe која се налази између њихових имања. Један од њих жели да замени ограду новом, јер верује да стара више није у добром стању. Он очекује да са својим суседом подели трошкове око нове оградe. Други сусед се слаже да ограда није у добром стању, али не жели да потроши новац на нову. Он мисли да постојећа ограда, иако не изгледа добро, барем успева да задржи суседовог пса изван његове баште. Штавише, он не воли што се његов сусед увек прави важан с новим, скупљим стварима.

Сукоб 2

Тата и мама се никако не слажу око тога како би требало реаговати када њихово двогодишње дете прави превелику буку у стану. Отац мисли да дете мора научити како да се понаша и да процес учења треба што пре да започне. Осим тога, он воли мир и тишину у своје слободно време, јер је његов посао јако напоран. Мајка осећа да не може стално прекидати игру или плач свог двогодишњег детета, јер је то превише фрустрирајуће за дете и може да науди његовом развоју.

Наставни лист 4.3

Пет случајева сукоба људских права

Случај 1

Макс је осмогодишњи дечак озбиљно повређен у несрећи и хитно му је потребна трансфузија крви. Његов отац, из верских разлога, забрањује болничком особљу да то уради. Мајка и доктори желе да спасу дечаков живот.

Случај 2

У хитној служби болнице ради само ограничен број људи. Вече је хаотично и има места још само за једну особу која може бити прегледана по хитном поступку. Пошто су животи двоје људи још увек угрожени, доктори морају одлучити да ли ће да лече дете или успешног пословног човека.

Случај 3

Гас је врло цењен члан једне верске политичке странке која снажно истиче породичне вредности. Један новинар, који је посетио седиште странке, случајно открива лична писма особе Х из којих се може, без сумње, закључити да Гас има ванбрачну везу. Новинар објављује причу.

Случај 4

Југучу живи у једној земљи Трећег света. Он је сиромашан и може да задовољи само своје основне потребе и ништа више. Желео би да студира, али не може да пронађе средства за то. Његова држава није у могућности да му их обезбеди јер је економско стање у држави веома лоше и мора употребити сва расположива средства да би задовољила основне потребе становништва.

Случај 5

Локалне власти планирају да саграде нову школу на делу земље који је једно од ретких места где деца још могу да се играју.

Наставни лист 4.4

Да ли је насиље у неким случајевима прихватљиво?

Случај бр.1

За време антиглобалистичких демонстрација, једна мала група људи почиње да баца камење на зграду седишта познате транснационалне компаније. Полицијаци присутни на лицу места покушавају да ухвате људе који су одговорни за настану ситуацију. За време интервенције, људи који бацају камење, ухвате једног полицајца и озбиљно га премлате.

Питања:

1. Да ли би било прихватљиво да полиција не интервенише користећи силу како би избегла ескалацију сукоба?
2. Да ли би било прихватљиво да полицијске снаге употребе своје оружје и пуцају на људе који бацају камење?
3. Да ли би било прихватљиво да полиција интервенише употребивши аутоматско оружје? (То би било брже, али би сигурно број жртава био већи.)
4. Да ли би било прихватљиво да полиција чека док не буде у могућности да интервенише воденим топовима?

Случај бр. 2

Држава Х објављује рат држави У јер држава У јасно штити, чак и финансира групе побуњеника из државе У које делују против државе Х. Обавештајне снаге државе Х откривају у ком селу је смештена група добро организованих и наоружаних побуњеника, и сазнају да планирају велики бомбашки напад на важну индустријску мету.

Питања:

1. Да ли је прихватљиво да држава Х бомбардује село, побринувши се да само неколико људи, укључујући и локално становништво, преживи?
2. Да ли ово последње било прихватљиво након јасног захтева да се побуњеници предају, те јасног упозорења локалном становништву да напусте село и окупе се на локалном спортском стадиону, где би им било дозвољено да уђу након претреса оружја?
3. Да ли би било прихватљиво не интервенисати употребом силе? Којих се још алтернативних решења можете сетити?

Случај бр. 3

Г. Х, младић који ради као техничар у локалној болници, редовно туче своју жену када се врати кући пијан. Његова жена је једном обавестила полицију о батинама које добија од мужа, а које су понекад озбиљне. Комшиница, која је случајно постала свесна целе ситуације, може да замисли шта се дешава код комшија када чује да се свађају и вичу.

Питања:

1. Да ли би комшиница у таквим случајевима требало да обавести полицију или је то неприхватљиво задирање у туђу приватност?
2. Да ли полиција треба да интервенише ако добије информације од некога?

Случај бр. 4

Лео, 13, је мршав и поприлично низак дечак. Често га малтретирају неки старији дечаки док се игра на месном игралишту. Овај пут он им одговара да га не би смели стално малтретирати и да се понашају као необразовани, примитивни људи. Неки старији дечаки због тога почну озбиљно да га тучу, Леоов пријатељ, улазећи на игралиште, види шта се дешава. И неки старији људи виде што се дешава док прелазе игралиште на путу од пијаце ка кући.

Питања:

1. Да ли би Леоов пријатељ требало да се умеша у случај? Како?
2. Да ли би старији људи требало да се умешају? Како?
3. Која бисте друга решења предложили?